

שזיתיה' לנגדי תמיד

מילון ערכים בארמית

תכלית חיבור זה, לבאר
לשון הארמי, ולהראות את
שורשו בלשון הקודש

ממחבר סדרת הספרים
בלבבי משכן אבנה

לקבלת העלון השבועי בדוא"ל
יש לשלוח בקשה לכתובת:
bilvavi231@gmail.com

לקבלת העלון השבועי בפקס
יש לשלוח בקשה לפקס המערכת:
03-5480529

כל המעוניין לסייע בליקוט
חומרים אלו, וכן בעריכתם והגהתם,
נא לפנות למערכת בכתובת
bilvavi231@gmail.com

ללקיחת חלק בהוצאות הגדולות
של הדפסת הספרים לזיכוי הרבים
ניתן לתרום במערכת הטלפונית:

מרכז הצדקה
ישראל: 1-800-28-28-28
USA +972-2-5025580

יש לציין מספר קרן:
4387 - בלבבי משכן אבנה

© כל הזכויות שמורות

קו ישיר לשמיעת
שיעורי מורנו הרב שליט"א
ב'קול הלשון':
ישראל 073.295.1245
USA 718.521.5231

מערכת 'בלבבי משכן אבנה'
טלפון: 052.763.8588
פקס: 03-5480529
ת.ד. 34192 ירושלים 9134100
bilvavi231@gmail.com

תוכן

מה	אגודל	כח	אברזין	ז	אארז
מו	אגורה	כט	אבץ	ח	אבא
מח	אגרת	לא	אבע	י	אבולי
נ	אגטרנטייא	לב	אביבית	יא	אבוורנקא
נא	אגרטוס	לג	אבינוס	יג	אבונא
נב	אגס	לה	אבלינא	יד	אביק
נג	אידי	לו	אברקין	טז	אבוקה
נד	אדל	לח	אבינתא	יח	אבונגרי
נו	אדב	לט	אבוברואה	יט	אנקתא
נה	אדר	מ	אבץ	כא	אבש
ס	אדד	מא	אגא	כב	אברזורי
סא	אדרא	מב	אגב	כד	אברומא
סב	אדרודא	מג	אגדה	כה	אברנים
סד	אדרינא	מד	אגה	כז	אבסקנטה

פתיחה למילון ארמי

אמרו חז"ל (ב"ר, עד. ילק"ש, דניאל, פ"ב, רמז תתרס) א"ר שמואל בר נחמני, אל תהי לשון ארמי קלה בעינך, שבתורה ובנביאים ובכתובים מצינו שהקב"ה חלק לו כבוד, בתורה (בראשית, לא, מז) יגר שהדותא, בנביאים (ירמיה, י, א) כדנה תאמרון, בכתובים (דניאל, ב, ל) וידברו הכשדים למלך ארמית. ואמרו (ספרי, וזאת הברכה, שמג) ואתה מרבבות קדש, זה לשון ארמי. ועוד מצינו הרבה בדברי חז"ל שמילים מסוימות בתנ"ך הם מלשון ארמי.

וכתב הרמב"ם (גירושין, פ"ד, ה"ח) וז"ל, אם היה מקצת הגט כתוב בלשון ומקצתו בלשון אחרת, פסול, עכ"ל. וכתב הרמ"א (שו"ת הרמ"א, סימן קכז-קל) שאם הגט כתוב חלקו בלשה"ק וחלקו בלשון ארמית, גט כשר הוא, מפני שלשון ארמית חד הוא עם לשה"ק (ועיין שבת, קטו, ע"ב).

ואמרו (סנהדרין, לח, ע"ב) ואמר ר' יהודה אמר רב, אדה"ר בלשון ארמי ספר. ועיין פרדס יוסף (בראשית, ב, ז) מדוע סיפר בלשון זו. וכתב המהר"ל (שם) וז"ל, האדם בשביל שכולל היה כל לשון שהיה יוצא ממנו, לא היה ראוי לו לשון פרטי, אך היה לו לשון ארמי אשר אינו לשון, ולא ניתן לשון ארמי לאומה פרטית, עיי"ש. ואמרו (סנהדרין, כא, ע"ב) אמר מר זוטרא ואיתימא מר עוקבא, בתחלה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי ולשה"ק, חזרה וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמי, עיי"ש. ואמרו (סוטה, לג, ע"א) ואין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי. עיין רא"ש (ברכות, פ"ב, סימן ב).

ולשון זה יש להשתמש בו לדינא בכל שבוע, כמ"ש (ברכות, ח, ע"א) לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום. ועיין לדינא בשו"ע, או"ח, סימן רפ"ה, סעיף ב' (ועיי"ש שיש שס"ל שסגי בכל פרוש ולא דוקא רמית).

וכתב מהרח"ו (עץ הדעת טוב, כי תבא) וז"ל, הנחש הרמאי הנקרא ארמי (רמאי - ארמי, אותיות שוות), עכ"ל. והוא פיתה לאכול מעץ הדעת. וכתב בלקוטי מוהר"ן (תורה יט) וז"ל, ועץ הדעת שיש בו שני כחות שהן טוב ורע, הוא אמצעי בין לשון הקדש, שהוא אשה חכמה שכלו טוב, ובין לשון של ע' עממין שכלו רע. ועץ הדעת טוב ורע זה לשון תרגום, שהוא אמצעי בין לשה"ק ובין לשון של ע' עממין. ולשון עממין כשרוצים לינק מלשה"ק, אי אפשר להם לינוק אלא ע"י לשון תרגום וכו'. ועיקר בנינה ושלמות לשה"ק אינו אלא ע"י שמפילין הרע של התרגום ומעלין את הטוב שבתרגום לשה"ק, שע"ז נשלם לשה"ק, עיי"ש.

וזהו תכלית החיבור להפיל הרע של התרגום, ולהעלות הטוב שבתרגום ללשה"ק, ולהשלים לשה"ק. וע"י בירור התרגום נגלה בחינת פרו ורבו בלשה"ק, והיינו פרו ורבו בתורה אור. וע"ז מצטרף הטוב שבעץ הדעת לעץ החיים.

ובעזומק, שורש הרע ביסוד העפר, פ-רע. ולשון ארמי המתוקן הוא צירוף של א - אש, ר - רוח, מ - מים, י - יחד, ללא שורש הרע שבעפר, ודו"ק.

ועל לשון ארמית אמרו, יפת אלקים ליפת והוא ישכון באהלי שם, וכמ"ש (לקח טוב, נח, ט, כז) יפת אלקים ליפת, על שם יפת הרחיב לו הקב"ה, לשון ארמי הוא פותיה, הרחיבו, ע"כ. דלשון ארמית הוא "ההרחבה" של לשה"ק. אולם אינו יכול לבאר כדי צרכו לעצמו את לשה"ק והתורה (ע"י מגילה, ג, ע"א), אלא נצרך חיבור ושילוב של הארמי בלשה"ק.

וזהו תכלית חיבור זה, לבאר לשון הארמי, ולהראות את שורשו בלשון הקודש.

חייב. ופרש"י שם וז"ל, שהם שתי אותיות מתיבה גדולה, אבל לא מצינו שהיא תיבה קטנה בכל המקרא. כיון דאיתא בגלטורי - קמעות וכתבים של מכשפות ושל שמות קורין בלשון לטי"ן של מינין קלוטרוס, ורגילין סופרים לכתוב בהם תיבות של שתי אותיות, ואינם תיבות במקום אחר, עכ"ל. וכתב בשיטה לתלמיד הר"ן (שם) וז"ל, פירוש לפירושו, שאין אתה יכול לעשות מהן שום שם ופעולה, ולאפוקי חח מחחים, דבכי האי גונא מחייב משום דחח הוי תיבה, עכ"ל. ובערוך ערך אא כתב וז"ל, כותבין אא, במקום אמן אמן, עכ"ל.

ובתמצית העולה מן הסוגיא, כתב בחידושי רע"א (שם) וז"ל, דהש"ס בעי לומר דר"ש מחייב אף באא דאזרך, ודחי לה, וא"כ למסקנא לא מצינו מאן דמחייב באא, וכן פסק הרמב"ם (פי"א הלכה י"ג מהלכות שבת), הכותב אות כפולה פעמים, והוא שם אחד, כמו דד תת, חייב, משמע להדיא דדוקא כה"ג, אבל אא פטור, וכמ"ש הה"מ שם, עכ"ל. ועיין דברי יחזקאל (סימן ד).

לפנינו אין צירוף אארא, ואין צירוף של אא כלל, אולם בגירסת הערוך ישנו, בגמ' בביצה (לא) ובעירובין (לד), ולפניו כתוב אארא, כמו שציין בהפלאה שבערכין.

ופירש בערוך (ערך אארא) וז"ל, לבנים סדורים אחד ע"ג חברו, ואינן בנויין. וכל דבר שסדור זה אצל זה או זה ע"ג זה, בלשון פרסי קורין אארא, עכ"ל.

והבן שאין צירוף גמור בלשון הקודש של א-א, כמילה גמורה, אלא כמו שנאמר, אאר (בראשית, יב, ג), אאזרך (ישעיה, מה, ה), אאריך (שם, מת, ט), אאסף (מיכה, ב, יב), אאמין (איוב, ט, טז), אאמצכם (שם, טז, ה), ואאפלך (שם, לג, לג). כי עיקר צירוף אותיות מתחיל בא-ב, והיינו שיש שוני בין תחילתו להמשכו, והבן.

והנה אמרו לגבי כתיבת אותיות בשבת שחייב מדין כתיבה (שבת, קג, ע"ב), וכי תימא, אלף אלף דאזרך איכא בינייהו (ולא נקטו דאאר כנ"ל שהוא ראשון מפני שהוא לשון קללה), דת"ק סבר אלף אלף דאזרך לא מיחייב, ור"ש סבר דכיון דאיתיה בגלטורי בעלמא

אמצע מילה ובסופה וצורתם שונה. ואותיות כ-פ יש בהם הכפלה מדין בג"ד כפר"ת דגושות ורפויות, וכן הכפלה מדין מנצפ"ך, והבן.

והבן שתחילת הכפלת אותיות באות ב', ב' דגושה ורפויה, אולם א' אינו בר הכפלה, כי סוד א - אחד, יחיד, ודו"ק.

ובעומק, אא, הוא השמעת קול שקודם לאותיות, ודו"ק היטב. וכמ"ש בערוך (שם) וז"ל, א"ב, ביאור קלטורין בלשון יוני שלוחי ב"ד, וכרוזים להקהיל את העם ולעוררם לשמוע, קוראים בתחלת דברים בקול גדול אא, עכ"ל.

והנה שורש כל צרופי האותיות, הם רל"א שערים פנים ואחור, צירוף של כל אות עם כל אות, אולם לא עם אות שווה לה. ושם ישנם צרופים שיש בהם משמעות שכלית מושכלת ומובנת, וישנם שלא, כי בעולם דידן אין לנו השגה בכל שורשי צרופי אותיות. ובהתפשטות נעשו צרופי אותיות שוות כמ"ש הרמב"ן, גג, דד, חח, סס, רר, שש, תת. אולם זהו רק ב"התפשטות" האותיות ולא בשורש, כי בשורש אין צרוף של אותיות שוות. ושורש אותיות שוות הוא בבג"ד כפר"ת שהם כפולות דגושות ורפויות. והנה, ב-ב ג-ג וכד', הם אותיות כפולות ממש, אולם מנצפ"ך הם אותיות כפולות אולם בשוני בין

אבא

אבא - מלשון אב, וכן מלשון יער (עייני רש"י, מו"ק, יב, ע"ב. כתובות, עט, ע"א. ב"מ, קז, ע"ב. סנהדרין, לט, ע"ב). ופירש רש"י (כתובות, עט, ע"א) וז"ל, אבא - יער לחתוך עצים, עכ"ל. וביתר פרטות, ביאר בשיטה מקובצת (שם) וז"ל, אבא הוא יער הצומח בו עצים, ואין עושין

פירות, אלא קוצצין עצים מן היער להסקה או לקורות, עכ"ל. ונקרא כן יער מלשון אבא, כי לשון אבה - אבא בארמית, הוא לשון של פירות גידולים ותולדות. וכתב בערוך (ערך אב) וז"ל, באיביה, בקרקע, מקום שמתגדלת, עכ"ל. ולכך מקום הגידולים נקרא

שמי שאינו עושה פירות, הוא עצמו הופך להיות מעין פרי. והם אילנות סרק.

ואמרו (בר"ר, טז, ט) אומרים לאילני מאכל למה אין קולכם נשמעים, אומרים פירותינו מעידות עלינו, ואילני סרק קולם נשמעין, אמרו נשמע קולנו ונראה.

ואמרו (במדרש ילמדנו), ימצאהו בארץ מדבר (דברים, לב, ח), זה היה אברהם, מה מדבר הזה אינו עושה פירות וכו'. ולכך במדבר נשמע הקול יותר. וזהו שורש הקולות שנגלה במדבר סיני, ששמעו את קול ה'. ואמרו (תענית, כג, ע"ב) כי מצטריך עלמא למיטרא, הווי משדרי רבנן ינוקי דבי רב לגביה, ונקטי ליה בשיפולי גלימיה, ואמרו ליה "אבא אבא", הב לן מיטרא (עיי"ש עוד מעשה שקראו "אבא אבא"), ודו"ק.

ובעומק, ביער שנשמע קול אילני סרק שהם פירי, הם צועקים "אבא אבא", והפרי צועק לשורשו שהוא אביו, כעין התינוק שצועק "אבא אבא". וע"ש כן נקרא יער "אבא", כי הוא צועק "אבא אבא". ומצד כך לעת"ל אמרו חז"ל (שלהי כתובות)

מלשון אב לגידולים, ובהרחבה אף הגידולים נקראים באותו לשון, איבין, כי גנוז בהם כח האב.

והנה נתבאר שיער הוא עצים שאינם עושין פירות. וביאר בשטמ"ק הנ"ל וז"ל, אבא, יער - אמרי לה פירא הוי, קציצת העצים היא הפרי, והבעל קוצץ והולך ממנה עצים, ואע"פ שיכלו אותם, ישאר לאשה הקרקע של יער. ואמר ליה קרנא הווי, ואין הבעל רשאי ליגע בהן, כמו שאינו רשאי ליגע בקרן נכסי האשה. וכולן הן חשובין קרן וימכרו וילקח בהן קרקע העושה פירות, והוא אוכל פירות, עכ"ל.

והבן שבלשון ארמית, שם תואר אב הוא ביחס לכך שהוא אב ל-, לדבר אחר. ולכך לשון אבא - אבה, איבין (שגנוז בהם כח האב, כנ"ל), לשון פירות גידולים ותולדות. ומצד כך נקרא יער שיש בו עצים שאינם עושים פירות "אבא", כי העצים הם הפירות, כנ"ל, לחלק מן השיטות בכתובות כנ"ל, ואין שם אב ותולדה, עצים ופירות, אלא הכל פירות. ולכך כל היער נקרא "אבא", תולדות. והבן מאוד,

הארץ כ"כ שיטעון פירות (ובודאי תלוי אף בחולשת העץ, ודו"ק), ולעתיד תהיה הברכות בעולם עד כי אי אפשר שיהיה אילן בלא פירות, עכ"ל. והיינו שהאילן צועק למקור גידוליו הנקרא "איבי", כנ"ל בערוך, ולכך צועק לשון "אבא אבא", ועי"ז נתחזק כח הקרקע ונותן פירות, והבן.

שעתידין אילני סרק שיתנו פירות, והיינו מכח צעקתם אבא אבא. וכתב המהר"ל (סוף כתובות) וז"ל, פירוש, כי מאחר שהברכה לגמרי לעת"ל, ולפיכך אף אילן סרק רק יטעון פירות, כי מה שאין אילן סרק נותן פירות, אין הדבר בשביל שאין ראוי לתת פירות, רק מחמת שאין כח

אבולי

- שער. ומשום חשיבותם יושבים בשערים. ועיין בית שמואל (אה"ע, קכט) שם בוליצא או בוליסא. וכן נקראים השרים, והוא מלשון אב-ל, אב ושורש לזולתו, וכמ"ש בירושלמי (מו"ק, פ"ב, ה"ג). וכמ"ש המרדכי (גיטין, שם, אות תתנה) וז"ל, פירוש בולי, שר, כמו ראשי בולאות שביהודה, עכ"ל.

וּדְרָכָם לישב בשער העיר, או בשער המלך, כמ"ש גבי מרדכי שיושב בשער המלך. ובספר התרומה (סימן ק) כתב וז"ל, אבולי - שומרי העיר, עכ"ל. ודרך שומרים לישב בשער, כמ"ש שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך. וכן מבואר ביומא (יא, ע"א), עיין ר"ח שם. וז"ל ר"י מלוניל (שבועות,

אבולי - אבולא, לשון שער, כמ"ש (עירובין, ו, ע"ב) הני אבולי דמחוזא ודנהרדעא, ופרש"י שערי העיר, ופירש שם עוד, ראשי מבואות. וכן עיין יומא, יא, ע"א. וכתב הר"ח בעירובין (שם) וז"ל, אבולי בלשון יון, מבואות, פירוש מקום, עכ"ל. עיי"ש. ועיין ר"ח ביומא (שם) וז"ל, אבולי דמחוזא, פירוש, תיקרא של מבואות, עכ"ל. וכן לשון של עשירים, כמ"ש (ב"ב, קמג, ע"א) ההוא דמי כלילא דשדו דבי דמלכא אאבולי - עשירים. ובקצרה נקראים "בולי", כמ"ש (גיטין, לו, ע"ב) בולי אלו עשירים, דכתיב ושברתי את גאון עזכם, ותני רב יוסף, אלו בולאות שביהודה. עשיר, עשר

בול - הוא מרחשון, שהעשב "בלה" בשדה, ו"בוללין" לבהמה מן הבית, מלשון (שופטים, יט, כא) ויבל לתמורים, עכ"ל. ונתבאר ב' לשונות. א. לשון של בלה, בלה בשדה. ב. לשון של בלול. ומצד בלול, השרים והעשירים לרוב, חשיבותם בלולין ומחלקים לרבים, וע"ש כן נקראים אבולי - אבולא.

ומצד לשון בלה, לשון כליון, הוא מלשון אבלות, שהמת מתכלה ובלה, וזהו אלו שיש בידם כח להעניש ולכלות ולבלות.

והוא דבר והיפוכו, בלול מן הכל, בחינת "לב" (בל-לב), שהוא שורש הכל, ולהיפך, בל (שם ע"ז של בכל, ב-בל), שורש הכילוי. ולכך כאשר הלב נודם, זהו זמן המות, שנתהפך מלב לבל, מבלול מן הכל, לבלה.

ו, ע"א, על הרי"ף) אבולא - פירוש שומרי השערים שסוגרים כל "פתחי המבואות" בלילה בין מישראל בין מגוים, משום שלא יגנוב דבר בלילה, או שלא ילך לזנות לבית חברו, או אשה לא תלך לבית נואף. ואשר יצא מפתח ביתו בין איש בין אשה דמו בראשו, עכ"ל. ולפ"ז נקראים כן לא רק ע"ש שיושבים בשער, אלא ע"ש שסוגרים את השער. ובמהרש"ל בעירובין (שם) כתב וז"ל, נ.ב. פתחו מאבוסים, תרגום יונתן, פתחו אבוהלא, עכ"ל. ודרך האבוס ששייך לעשירים, ונותנים סביבותיו שומרים שלא יבזזו האבוס.

ונקרא כן מלשון ירח בול (עייין בית שמואל, אה"ע, סימן קכט, הנ"ל), ופירוש "בול", כתב רש"י (מלכים, א, ו, לח) וז"ל,

אבוורנקא

עכ"ל. וכתב שם להלן (כו, ע"א, ד"ה להרע) וז"ל, כמין אכסדרה או קובה שבונים המלכים בתוך הפרדס שלהן ועומד באמצע פרדס, עכ"ל. ובמגילה (ה, ע"ב) כתב וז"ל, אילן שצלו

אבוורנקא - כתב רש"י (עירובין, כה, ע"ב, ד"ה אבוורנקי) וז"ל, אילן שצלו מרובה ונוטעין אותו השרים ועושין אצטבאות תחתיו סביבותיו להתלונן תחתיו בימות החמה ולשמח שם,

פרוינקא (ב"מ, פג, ע"ב), שליח, והיינו שאילן זה משלח ענפיו, ולכך צלו מרובה. וכן בן המלך הוא כעין שילוח ענפיו של המלך.

ועוד אפשר, שאילן זה הדרך להשקותו בהרבה מים על מנת שיגדל הרבה ויהיו ענפיו רבים. ולכך נקרא אבוורנקא, כי הכלי שהדרך למלאות בו מים נקרא "זרנוקא" (כמ"ש בב"ב, קסז, ע"א. וב"מ, קג, ע"ב). ופירש רש"י (שם) וז"ל, נוד למלאות, במקום שנוהגין לדלות בנודות, עכ"ל. והרשב"ם (ב"ב, נח, ע"א) כתב וז"ל, נוד של עור, עכ"ל. ואז זורקים המים, כמ"ש וזרקתי עליכם מים, ולכך נקרא זרנוקא. ועיין חושן משפט, סימן ש"כ, ובנושאי כלים שם (ובעומק, דנקא - שתות (רש"י, שבת, לב, ע"א), ושתות מלשון שתיה, אבן השתיה, כרה "שיתין", ואכמ"ל).

ועוד. מלשון אויר נקי, כי במקום זה אוירו צח ונקי. וכמ"ש הרשב"א (עירובין, כה, ע"ב) וז"ל, מעשה דאבוורנקא הרבה פירושם נאמרו בו, ואיני כותב אלא מה שנראה לי יותר נכון לענין השמועה, והוא, שהבוורנקא הזה כמין קובה נעשית

נאה, כגון אילן שכופפין אותו ע"ג כלונסאות ויתידות, והמלכים אוכלין תחתיו בימות החמה ומתעדנין בה במיני שמחות, עכ"ל. ובתענית (יד, ע"ב) כתב וז"ל, כך היו נוהגין, כשנולד בן למלך היו נוטעין אילן לשמו, ויום שממלכין אותו עושין לו כסא ממנו. לישנא אחרינא, אילן גדול המיסך על הארץ לטייל המלך תחתיו, עכ"ל. ואמרו שם, אי זו היא נטיעה של שמחה, זה הנוטע אבוורנקי של מלכים. ובלשון הרחבה נקראים כך שרים חשובים, שדרכם להשתמש באבוורנקא. ואיתא בתרגום יונתן (דברים, לב, ג) כבר נש דהוה ליה ביר יחדאי, ואשתבי אזל פרקיה בממון סגי, אלפיה חכמתא ואומנותא, קדיש ליה איתא, נציב אבוורנקי דמלכיא, בנא ליה בית חתנותא וכו'.

וביאור משמעות המילה עצמה לפי הנ"ל, מלשון אבר - ארנקא, והיינו בעל ארנק, בעל ממון, מלך או שר. מלשון אבר. מלשון בן. אב-בר, וכשנולד בן למלך, היינו בן לבעל ארנק. והיינו המלך. וכן מלשון אבר-ינוקא, והבן. וכן נקרא כן מלשון

(שו"ע, או"ח, תקנא, ס"ק ב). ועיין ראש דוד
(וירא) שהאשל שנטע אברהם לצורך
האורחים היה אבוורנקא, עיי"ש.

בתוך הבוסתנא לישיב תחתיה ביום
ולהתענג שם "לרוח היום", עיי"ש.
ועיין ריטב"א שם.

וכן נוטעין בו הדס לריח. עיין גר"א

אבובא

כדי שתהא האור שולטת בכולו
(ונחלקו הראשונים והאחרונים האם היה לו
בית קיבול. עיין ר"ש, כלים, פ"ב, מ"ג. ורע"ב,
שם. ותפא"י, שם, בועז, אות ד). והיינו
כי כלי אבוב, כיון שיש בו נקבים
לכך האש ומתלהטת ובוקעת מתוך
הנקבים, ונראה כמשתוקק לדבר מה
"בלהיטות", כלשון הרש"ר הירש
הנ"ל.

וכתב בתפא"י (כלים, פ"ב, אות ד) וז"ל,
צריך לחלק בין אבוב לטיטרוס,
בטיטרוס נקביו קטנים מאד, וגם
אינם מרובים כ"כ כבאבוב וכו'. וגם
מערכין (פ"ב, מ"ג) נראה שאבוב שהיה
כלי שיר היה קנה מנוקב, א"כ מסתמא
גם אבוב שהיה עשוי לקלות בתוכו,
היה ג"כ כלי חלול מנוקב, עיי"ש.
ועיין רבינו גרשום (מנחות, שם) שהיה
עשוי מנחשת. עיין ערכין (י, ע"א).

אבוב - אבובא, אינה קיימת בלשה"ק
אלא זהו לשון שהוזכר בחז"ל.
ובארמית תרגום עוגב, אבובא, אולם
שורשו במלת אביב. עיין מנחות (סו,
ע"ב). ונקרא חליל, עיין סוכה (נב, ע"א).
אולם בתרגום חליל לחוד ואבוב
לחוד, עיין תרגום יונתן (תהלים, קנ, ד).
ותואר אביב משמש לשני לשונות.
א. כלי שקולין בו. ב. כלי שיר (ועיין
תפא"י, כלים, פ"ב, אות ד', בועז, שמדמה זה
לזה, ויובא להלן). וכתב ברש"ר הירש
(בראשית, ב, ז) וז"ל, "אבב", מציין את
תשווקת השיבולת היונקת בצמאון מן
הקרקע. מכאן "אב" ו"אביב", עכ"ל.
וכן כתב להלן (וארא, ט, ל) וז"ל, אביב
- משורש אבב, קרוב כנראה ל"אפף",
להשתוקק לדבר מה בלהיטות, עכ"ל.

ואמרו (מנחות, סו, ע"ב) אבוב של
קליות היה שם, והיה מנוקב ככברה,

בכי. וכמ"ש בתרגום (איוב, ל, לא) והוה לאבלא כנרי ואבובי לקל בכין. ועיין פתוחי חותם (ויקרא) וז"ל, אביב אותיות יבבא, עיי"ש. ולכך נקרא חליל, מלשון חלל [ומצד התיקון אמרו (ערכין, י, ע"ב) אמאי קרי ליה חליל, דחלי קליה], והמת נקרא אף הוא חלל. והוא בחינת רגליה יורדות מות. ועיין קהלת יעקב (ערך אבוב) שרמז כמה רמזים לכך שאבוב בחינת רגלין.

ועוד. אמרו (שבת, קט, ע"ב) אבוב רועה. ופירש בערוך (ערך אבוב) וז"ל, ענף יחידי שאין לו ענפים אילך ואילך, עכ"ל. וזהו בחינת אב ללא בנים, גידל יחיד שאין לו ענפים, וע"ש כן נקרא אבוב, אב-בו, ללא בנים, ללא ענפים.

אולם אבוב של שיר היה מעץ. עיין פרק החליל (ג, ע"ב). וכמ"ש, לא היה מכה באבוב של נחשת, אלא באבוב של קנה, מפני שקולו ערב.

ונקבים אלו בבחינת פתחים, ופתח נקרא בארמית "בבא", וע"ש כן נקרא אבוב, מלשון פתח, כ"כ ברש"ש, וז"ל (שבת, לב, ע"א) נ"ל דאבב מלשון בבא, דפירוש שער או פתח, והאל"ף הוא שמוש, עכ"ל. וכן אביב, תחלת ופתח לקיץ. וברבינו חננאל כתב (יומא, כ, ע"ב) וז"ל, אבוב - שהיה אב לשרים גדולים, עיי"ש. ובערכין (י, ע"א) אמרו, ולא היה מחליק, אלא באבוב יחידי. ונראה שמצד כך הוא אב לכל כלי הנגינה. אבוב, אב-בו.

אולם מצד הנפילה הוא שורש לאבלות, ונקרא כן מלשון יבבא,

אביק

חכמים, חביקה, שמשו בה הרבה, אבקתא אית בה (מכות, כג, ע"א), דרגש עיולי ואפוקי באבקתא (נדרים, נו, ע"ב), וכן אבוקה בלשונם, בעבור היותה מעצים דקים חגורים וקשורים יחד,

כתב הרמב"ן (בראשית, לד, כה) וז"ל, ויאבק איש עמו - לשון ויתקשר, ולשון ארמי הוא, בתר דאביקו ביה (סנהדרין, סג, ע"ב), ואביקו ליה מיבק (מנחות, מב, ע"א), זה לשון רש"י. ואביקה בלשון

נעשה באופן של אחדות, באופן של "חובקו ואובקו בזרועותיו", כלשון רש"י. והיינו שבמעמקי ההתאבקות והפרוד, גנוז ונגלה בפועל ניצוצי האחדות, והבן. וזהו בחינת אבדק, בדק, והיינו שבודק האם זהו בחינת אבק נפרד, או בחינת חבק, אדבק, חיבור. וזהו העומק שהיו מעלין אבק ברגליהם עד כסא הכבוד, והיינו שהעלו את האבק דפרוד, לאבק של חיבוק, העלהו לשורשו, ודו"ק (ועולה לבחינת נג"ן גימט' אבק).

ועומק הגדרת אביק, דבקות, נגלה בקלקול במינות, וכמ"ש (ע"ז, יז, ע"א) דכל הפורש ממינות, מיית. והיינו שדבקות שתלויה בה עצם החיות [וכתב השל"ה (מסכת תענית, תורה אור) וז"ל, אבק, בגימט' עגל, שממנו נמשך העבודות זרות, עכ"ל]. וכן אמרו שם על שאר עבירות (ובפרטות על זנות), כיון שאביק בה טובא, כמינות דמיא. וא"כ הגדרת דבקות זו נקראת "אביק בה טובא". וגדרו, כמ"ש המהרש"א (שם) וז"ל, כל באיה לא ישובון - בקל, דקשה לפרוש ממינות וכו', וכן יחזור לסורו ח"ו אם לא ימות, כי קרוב

כי החי"ת תכבד בלשונם והקלו אותה לאל"ף, ופעמים רבים יבליעו החי"ת, תותך (חולין, ג, ע"ב), במקום תחותך (זבחים, נד), מסותא (ב"מ, ו) במקום מסחותא (קידושין, לג, ע"א), אסיתא חסיתא (שבת, עז, ע"ב), עכ"ל לשון הרמב"ן.

וזהבן שהוא היפך גמור של אבק, כי אבק הוא התפזרות לפירוים, כמ"ש (שמות, ט, ח) קחו לכם מלא חפניכם פיח כבשן וזרקו משה השמימה לעיני פרעה והיה לאבק על כל ארץ מצרים. וכמ"ש (ישעיה, כט, כ) והיה כאבק דק. וכן נקרא אבקה, כמ"ש (שה"ש, ג, ו) מכל אבקות רוכל. ואבקה הוא כבר דבר דק מפורר. ומצד בחינה זו של אבק, פזור, הוא קרוב לשורש שבק, עזב, נפרד מן הדבר. ומתהפך אותיות אבק לאקב, קללה. והיפך כך אביק, לשון של קישור וחיבוק, בסוד כללות ההפכים ששורשם אחד. ויתר על כן, כמ"ש רש"י הנ"ל וז"ל, לשון עזיבה, שכן דרך שנים שמתעצמים להפיל איש את רעהו שחובקו ואובקו בזרועותיו, עכ"ל. והיינו שאף אופן המאבק, שכל מהות מאבק הוא פירוד, אף הוא

ואזי נהפך אבק לבהק כנ"ל. והיפך אבק דקלקול שסלק אברהם מעליו ע"י יוקח נא מעט מים, עיין ערוך, ערך אביק (וליצני הדור שאמרו מאבימלך נתעברה שרה, היינו מבחינת אבק, אבימלך, גימט' אבק. ובדקות זהו בני קטורה, כמ"ש אלה בני קטורה, ר"ת אבק וסילקם ע"י מים אלו), נגלה אבק בבחינת אמונתך בקהל קדושים (תהלים, פט, ו), ר"ת אבק. ובעיקר התיקון ע"י יצחק בתפלת מנחה, גימט' אבק, וזמנה צהרים, צהר, הארה, והבן. ויעקב תיקן ע"י שליקט אבנים וצרפם, אבנים בגימט' אבק, וכן מנחה, כנ"ל, שהוא צירוף הפזור של בניו. וכן צרפם בבחינת כוכבים, הכוכבים גימט' כנ"ל.

לאדם אחת המינות ולחזור לסורו ח"ו, ומהאי טעמא מסיק נמי בעבירה דאביק בה טובא, כמינות דמיא, דקרוב לו ג"כ לחזור לסורו, עכ"ל.

והבן שיש כאן ב' ההבחנות. א. שאי אפשר פרישה גמורה, אלא ע"י המות. ב. שאף אם פורש אינה פרישה גמורה, ולכך קרוב לחזור לסורו, ודו"ק.

ולהיפך מצד התיקון והקדושה חיבור גמור לאורו ית"ש, ואזי זהו בחינת בהיקו, בהיק נהפך אבק לבהק (בהחלפת אותיות אחע"ה כנודע), ועיקר אבק דקלקול הוא אבק ריבית, אבק גזל, אבק עריות, ר"ת רג"ע, כמ"ש כי רגע באפו (באפו גימט' אבק), וע"ז כתיב חבי כמעט רגע עד יעבור זעם,

אבוקה

לא פחותה משנים, כמ"ש הרמ"א (או"ח, רצח, דיני הבדלה, סעיף ב) וז"ל, ונר שיש לו שתי פתילות, מיקרי אבוקה אגודה, עכ"ל. וכתב המג"א (שם, ס"ק ד) וז"ל, אבל כל אחד בפני עצמו, לא חשיב אבוקה, עכ"ל. ולהלן כתב [הרמ"א] (תלג, סב) וז"ל, שתי נרות

כתב הרמב"ן (בראשית, לב, כה) וז"ל, אבוקה בלשונם, בעבור היותה מעצים דקים חגורים וקשורים יחד, עכ"ל. ומעין כך כתב הרבינו בחיי (שם) וז"ל, לשון חז"ל אבוקה, כמו חבוקה, ע"ש העצים שמתקשרים ומתחבקים זה עם זה ביחד, עכ"ל. וכמות העצים,

בקינסא אלא מאותם עצים שלא אחז בהם האור, אבל אם אחז בהן האור אינו יכול ליטול, ואפילו לחתוך מהן אסור, עכ"ל.

והבן שמונח כאן במחלקותם כיצד לתפוס את האבוקה, כנפרדת או כמחוברת (והחידוש שתופסים שאף השעוה נקרא נפרדת, ודו"ק).

והבן שמהות האבוקה, צירוף נפרדים. וזהו עומק אומרם (מגילה, כד, ע"ב) פעם אחת הייתי מהלך באישון לילה ואפלה, וראיתי סומא שהיה מהלך בדרך ואבוקה בידו, אמרתי לו בני אבוקה זו למה לך, א"ל כל זמן שאבוקה בידי בנ"א רואין אותי ומצילין אותי מן הפחתין ומן הקוצין ומן הברקנין. והבן שלא אחז נר, אלא אבוקה, שע"ז מצרף עצמו לבנ"א שיצילו אותו, ולא מצורף למי שמזיקו, והבן. ועיין סוטה (כא, ע"א). וגר"א (משלי, כב, ה).

ואמרו (ברכות, מג, ע"ב) ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב, אבוקה כשנים. וכלשון המאירי שם, לעולם יזהר אדם שלא לילך יחיד בלילה, ואם היתה אבוקה בידו או שהירח

ביחד, אפילו קלועים, דינם כאבוקה, עכ"ל. וכן הוא ביו"ד (סימן יא, ס"א). וכמ"ש בתפא"י (חולין, פ"א, מ"א) וז"ל, רק צריך שיהיו הפתילות פרודות, והלהבות נוגעות זב"ז, עכ"ל. והיינו שמצד הפתילות הם נפרדים, ומצד הלהבות הם מחוברים, ודו"ק היטב.

וכתב הריטב"א (ביצה, כב, ע"א) וז"ל [ליקוטים בשמו], גירסת הרב אלפסי ז"ל והרמב"ם ז"ל, אמר רב יהודה, קינסא שרי. ופירשו הם ז"ל, אבוקה שהיא עשויה מחתיכות קטנים של עצים, ואחז במקצתן האור, מותר ליטול מאותן עצים שלא אחז בהן האור. ולא דמי למסתפק משמן שבנר שאסור, דהתם כל השמן גוף אחד ודבר אחד, אבל הכא כל חד וחד קאי באנפי נפשיה וכו'. ועוד אמר הרמב"ן, דלפי זה, אבוקה גדולה או קטנה של שעוה שקורין ברנדון שהיא דולקת, שמותר לחתוך ממנה כדי שלא תדלק כולה, לפי שהשעוה כל דבר ודבר הוא לעצמו, ואע"פ שנעשה הכל אבוקה אחת, ולא דמי לשמן. וכתב הריטב"א דאינו נכון, לפי שכל האבוקה גוף אחד, ועוד שהרב אלפסי לא התיר

זורח רשאי, ע"ז אמרו אבוקה כשנים וכו', עכ"ל. והבן מאוד, שלא נאמר כאן אור הוה כמו יום מעין מ"ש לגבי שחיטה (חולין, יג, ע"ב), אלא הגדירו זאת "כשנים", שזהו מהות אבוקה, צירוף של שנים ויותר.

זיתר על כן, בחינת צירוף של אבוקה עם אבוקה, כמ"ש (ר"ה, כג, ע"ב) מאי

זיתר על כן, בחינת צירוף של אבוקה עם אבוקה, כמ"ש (ר"ה, כג, ע"ב) מאי

אבונגרי

אמרו (מו"ק, יב, ע"א) רב חמא שרא להו לאבונגרי דבי ריש גלותא למעבד להו עבידתא בחולא דמועדא וכו'. ופירש רש"י, אבונגרי, מסדרי שולחנות. ולדבריו, זהו אבו-נגרי, אבו, כמו אב בית דין, נגרי, שולחן, מלשון שילוח. כי לשון נגרא בארמית לשון בריכת מים ש"משלחת" מימיה, ומאותו שורש "שלחן", כי הוא בבחינת משלח המזון. והשורש לכך בשולחן של לחם הפנים בבית המקדש. וכן מבואר שהיו מתקנים השולחן עצמו, וזהו עבודת "נגר", וכמ"ש בערך (ערך אבנגרי) וז"ל, פירוש מסדרי שולחנות למועד דעבדיתו, ואם נשברה רגל השלחן שרי לתקנה,

עכ"ל. ובנימוקי יוסף (שם) כתב וז"ל, אבונגרי - נכרים "אוכלי" שולחנו, והיו רודין על בעלי מלאכות למהרם, ופעמים היו מסייעין להם וכו', עכ"ל. ולפ"ז הם אבות לכל בעלי המלאכות. ויעויין במרכבת המשנה (שבת, פ"ו, הי"ב) שכתב בשם הר"ן, שהיו "עבדי" ריש גלותא, ואוכלים על שולחנו מדין עבדים.

ובחילוף סדר האותיות, אבורגני, במקום נגרי - רגני, כמ"ש (עירובין, סב, ע"א) מוהרקי ואבורגני. וכתבו התוס', וז"ל, פירוש, מוהרקי כתיבה, וחותמת וכו', ואבורגני, שלוחם, עכ"ל. וז"ל הערוך (ערך אבורגני) פירש

לאותיות גרן, מלשון גורן ויקב, בית הגרנות, מקום שנקבץ לשם השפע ומשם נמשך. וכן גרונו של אדם, שמקבל שפע המאכל מן הפה ומעבירו לגוף. והגרון מקום חיבור הראש והגוף.

ולפ"ז היה מקום לומר שמסדרי שולחנות אינם רק מתקנים השלחן אם נשברה רגלו, כדברי הערוך, ולא רק שהיו סמוכים על שולחנו ואוכלים אצל ריש גלותא, אלא הם היו ממונים לחלק המזון מביתו של ריש גלותא, הן לסמוכים בשולחנו, והן לאלו שמזונותיהם עליו, והם היו הנגרא, התעלה של המשכת השפע מן בי ריש גלותא.

רב האי גאון, בלשון פרסי, שלוחים, עכ"ל. ולפ"ז זהו מלשון שולחן כנ"ל, שלוחין, שולחן. אולם בריטב"א שם ועוד ראשונים כתבו, וז"ל, ואבורגני, חתימת אדון, כדאמרינן "אבורגני ישראל" (מו"ק, יב, ע"א), עכ"ל. וביאורו, כי מכתב אחר החתימה עומד לשליחה, והבן.

וביאור נוסף מצינו בערוך (ערך אברנגרי) וז"ל, פירש בתשובות, אבונגרי, הוא הממונה על שלחן המלך. שולחן בלשון פרסי אבון, והמלך גאר, עכ"ל. ועיי"ש שיש גורסים במקום אברנגרי, אבנגרי.

והנה נגר, מפריד ומחבר העצים. ולעומתו רגן, מלשון ונרגן מפריד אלוף, וזהו לשון של פרוד. ומתהפך

אבקתא

להכניס בו דבר אחר", קורין אותו אבקתא. וכן לענין רצועה של מלקות (מכות, כג, ע"א), אבקתא אית ביה, מקום שמכניסין את הרצועה, כי בעו מרפו לה מפקי לה לגבי אריכה, וכי בעו מלקטי לה לפום גבא קציר, עכ"ל.

כתב בערוך (ערך אבקתא) וז"ל, דרגש אעלוי ואפוקי באבקתא (נדרים, נו, ע"ב). ואמרו (עירובין, יא, ע"ב) מאי היכר ציר, אמר רב אויא, אבקתא (וכן במנחות, לג, ע"א), פירוש, חלול המשקוף שמכניסין בו ציר הדלת, שכל דבר שהוא "נקוב

זע"ל (שם) שכתב וז"ל, אבקתא - פירוש "ידות", כדמתרגמינן שתי ידות, תרתין צירין (שמות, כ, יז - שתי ידות לקרש האחד "משלבת אשה אל אחותה", חיבור, ודו"ק), וכתוב הדלת תסוב על צירה, והוא החלל החקוק על המשקוף להכניס בו ציר הדלת, כדגרסינן (מכות, כג) בענין הרצועה שמלקין בה, עכ"ל (ועיין ערוך, ערך ציר). והבן שנקרא "ידות" לא רק ע"ש הנקב, אלא ע"ש שהוי כתוחב ידו לחור, וא"כ נקרא ע"ש שנכנס בו אחר, לשון חביקה, כדברי הרמב"ן.

ביאור שלישי נראה, שנקרא אבקתא מלשון אבק, שפירורי העפר יקרא אבק. וכל שני דברים שמחוברים זה עם זה, ונכנסים ויוצאים, נעשה בהם שחיקה ונעשה פרורים. ופעמים אינם נראים כלל לעין. ולכך כל אבק הוא מלשון חיבוק ומלשון אבק של פירורים, כי כל חיבוק בהכרח יוצר תולדה של פירורים, אבק. וזהו אבקתא, לשון חיבוק ולשון אבק פרור. וק"ו כאשר החיבור הוא חיבור של מלחמה, התאבקות, כמ"ש בויאבק איש עמו, כדברי הרמב"ן לעיל. אולם אפילו חיבוק של אהבה, בהכרח יוצר

זע"ל תפארת ישראל (מקואות, פ"ו, מ"י, יכין, אות עו) וז"ל, אביק, פירושו, גומא, וכדאמרינן (עירובין, יא, ע"ב) מהו היכר ציר לענין מזוזה, עכ"ל, עיי"ש. ולפ"ז לשון אבקתא מלשון נקבה, נקב, כלשון הערוך שכל דבר שהוא "נקוב" וכו', קורין אותו אבקתא. וזהו לשון הרשב"ץ (ח"ב, שאלה כט) ופירוש אבקת, חור, עכ"ל. ולא הדגיש הלשון של דבר הנכנס לתוכו, כלשון רש"י (מנחות, לג, ע"א) אבקתא - אותו חור שבאיסקופה, שציר הדלת סובב בו, עכ"ל.

אולם ברמב"ן (בראשית, לב, כה) כתב וז"ל, ואביקה בלשון חכמים "חביקה" שמשו בה הרבה, אבקתא אית ביה (מכות, כג, ע"א), דרגש עילוי ואפוקי באבקתא (נדרים, נו, ע"ב). ולדבריו זהו לשון חיבוק. ומונח כן בלשון הערוך שכתב וז"ל, שכל דבר שהוא נקוב "להכניס בו דבר אחר" קורין אותו אבקתא, עכ"ל. אולם אין הדגש על הנקב, אלא על "להכניס בו דבר אחר", שיהיו אבוקים ומחובקים זה בזה. וכן פירש רש"י (סנהדרין, כ, ע"ב) באבקתא, לולאות וכו', ולולאות הוא חיבור, עיי"ש. וכן משמע קצת בר"ח בעירובין

חיכוך שיש בו נסירה דקה של אבק, פירורים.

אבש

זבחינת בושה זו נגלת בשורשה אצל אבשלום, אבש-לום. וז"ל האברבנאל (שמואל, ב, כד, יג) אחרי מות שאול והמלכת דוד, מרדו בו במה שנטו אחרי איש בושת, ובמה שנטו אחרי אבשלום, עכ"ל. והבן ששורשם חד, איש בושת שמו מעיד עליו. וכן אבשלום הוא בושה לאביו, מעין מש"כ (ירמיה, נ, א) בושה אמכם מאד. ובעיקר במעשיו עם פילגשי אביו דוד (עיין יש"ש, יבמות, פ"ב, אות יא). ואמרו (פרקי דר"א, פרק נב) וראה דוד שנצל (אבשלום) מחמשה פתחים והתחיל מהלל ומשבח ומפאר ליוצרו, שנאמר עשה עמי אות לטובה יראו שונאי ויבושו כי אתה ה' עזרתני ונחמתני, עזרתני ממלחמת אבשלום, ונחמתני על אבשלום. וע"ז אמר יראו שונאי ויבושו, בושה לעומת בושה, ודו"ק. וכן ביקש דוד, יבשו רודפי ואל אבושה.

ויש את מפיבושת, ואכמ"ל. ויש את אבשי. וכתב רש"י (דה"א, יט, יא) וז"ל,

פירש בערוך ערך אבושנא וז"ל, אבושנא - לא לימחי איניש קימחא דאבושנא (מגילה, ז), פירוש, נוטלין שעורין שלא הביאו שלישי, ונותנין אותן לתנור לייבש, וכיון שיבשו מוללין אותן בין ידיהן ומלבנין בו הקדרה. וי"א שבלי דשערי רטיבתא, עכ"ל. ולפ"ז אבושנא מלשון יבש, או יבש ממש, או לשון היפוכו, רטוב, אבושנא לא יבש, והבן.

והנה, שורש המילה מלשון אבש. וכתב הערוך (ערך אבש) וז"ל, אבש - הענבים והאובשין, משיבאישו (מעשרות, ירושלמי, פ"א, ה"ב), תפוחין קטנים הן. יש מפרשים, משיקראו באושא. ועוד אחר, הוא שתהא חרצינה שלהן נראית מבחוץ. ומסתברא, הענבים והבאושים, משיעשו חרצן, וסבירא לן שהן באושין שכתוב במקרא, ויעש באושים, עכ"ל. ולפ"ז זהו חילוף סדר אותיות של אותו שורש, באש - אבש, והשורש העיקרי הוא ב-ש, לשון "בושה".

והיינו שכל מהותם הוא יובש, וע"ש נקראים אבשונא, לשון של יובש. וכן אבש, שללשון אחד בערוך, ביאורו שהחרצנים שלהן נראים לחוץ, היינו כי החרצן הוא החלק היבש שבפרי, ולכך כאשר נראה לחוץ, נראה לחוץ כח היובש שבו, והבן. וכן אבש - באש, כל באש לחליחותו מתייבשת, והבן. וכן לביאור שאבש הוא תפוחין קטנים, היינו תפוחין קטנים יבשים. וכשם שתפוח גדול שמוקטן הוא מיבוש, כן תפוחים אלו. אולם ללשון הי"א בערוך שאבשונא הם שבלי דשערי רטיבתא, אינו מלשון יובש, אלא א-בשונא, לא יבש, דבר והיפוכו.

בכל הספר הזה אבשי (בלי יו"ד, אבישי) שכל הספר הזה נכתב בשביל כבוד של דוד, ואין זה כבודו שיקראו לבן אחותו אבישי דמשמע גם אני חשוב כדוד, כי אבי הוא ישי, עיי"ש.

וביאור נוסף של אבש - אבשונא, הוא מלשון "יובש" כנ"ל. וכמ"ש בערוך וז"ל, שעורין שלא הביאו שלישי [והבן ששלישי הוא שיעור יובש, כמ"ש חז"ל. וכך לשון התפא"י (כלים, פט"ו, מ"א) דכל כלי מחזיק ביבש שלישי טפי מבלח ע"י הגודש, עכ"ל. ודו"ק היטב. ועיין עירובין (יד, ע"ב)], ונותנין אותן לתנור "ליבש", וכיון "שיבשו" מוללין אותן, עכ"ל.

אברוורי

אחד מהן מפריע, עכ"ל.

והיינו שכל דבר שבולט נקרא מלשון אבר, וכמ"ש (עירובין, נב, ע"ב) כיצד מעברין את הערים. ובגמ' שם (נג, ע"א) חד תני מעברין וחד תנא מאברין, מאן דתני מאברין, אמר אבר, ומאן דתנא מעברין, כאשר עוברה. וכאשר זהו לרוחב נקרא גם "עיבור", כי

כתב בר"ח (שבת, קנה, ע"א) וז"ל, פירוש אברוורי, למעלה מן המשווי (ונראה כאבר נוסף, כמ"ש הר"ח שם, כדתנן, כיצד מאברין את העדים, ומפרשין ליה מלשון אבר, כן מוסיף כמין אבר בגואלקי, עיי"ש היטב), כגון שהיה צד המשאוי האחד ככד, והשני קל, ורצונו להשוות המשאוי שלא יהיה מטרטון, ומוסיף על הצד הקל דבר להשוות המשקל שלא יהיה

רב, כל עיר שגגותיה גבוהין מבית הכנסת לסוף חרבה וכו', והני מילי בבתים, אבל בקשקושי ואברורי לית לן בה. ופרש"י, וז"ל, ביתיות ומגדלים, עכ"ל. וא"כ אברורי הוא מגדלים, והם גבוהים, ונקרא כן מלשון אבר כנ"ל. אולם הערוך פירוש שהוא חומת העיר, כנ"ל. ועיין ערוך השולחן (או"ח, סימן קנ, אות ה').

ויתכן אף שמגדלים אלו נקראים כן מלשון אויר, כי נעשים גבוהים, ועי"ז יש בהם "אויר" צח, ו"מבורר", ודו"ק. וזה קרוב לאברויי, ופירש בערוך ערך אברויי, וז"ל, מניחין זבל תחת האילנות "להברותן" מזבלין האילנות שהן בריה להן, כלומר מאכל כמו להברות את דוד, עי"ש. וא"כ זהו לשון בריאות, כי כאשר משא על צד אחד של הבהמה שאינו שקול ושווה לצד השני, זה מזיק לבריאות הבהמה, מלבד מה שאינו מכוון נכון לתועלת המשא. וכן האויר הטוב שבמגדלים הוא אויר ברור ובריא, כנ"ל. ואזי הוא חזק בבחינת בריא כאולם, לשון בריא - ברי, חזק. וזהו לשון אברא, כמ"ש בערוך שם ערך אברא, שמלה

אשה צרה למעלה ורחבה למטה, כדי לקבל הולד, כמ"ש חז"ל. וכאשר זהו לגובה אינו נקרא אלא מלשון "אבר". ולכך נשר שעולה לגבוה נקרא בלשון "ארך האבר" (יחזקאל, יז, ג), שהנשר לוקח גוזליו ונושאם על אברתו ועי"ז מעלם לגובה. ושורשו באות ברית קודש הנקרא בלשון חז"ל אבר סתם, וכאשר הוא בקישוי הוא עולה לגובה. ובפרטות בראש אות ברית קודש יש חומת בשר גבוהה. ובקלקול כאשר האבר גבוה יותר מן הראוי, נקרא גבן. וכלשון האברבנאל (ויקרא, כא, טז) "וגבן", הוא הגבוה יותר מן הראוי, עכ"ל. וזהו שכתב בערוך ערך אברוארי, וז"ל, פירוש אברוארי, "חומת העיר", בלשון פרסי (עיין שבת, יא), עכ"ל. וכנ"ל זהו מעין חומה שסביב לאות ברית קודש, כנ"ל. כי דרך החומה להיות בולטת לא רק לרוחב העיר, כי היא מקיפה את העיר, אלא אף לגובה של העיר, שלא יוכלו לזרוק אבני בליסטראות לתוך העיר.

ואמרו (שבת, יא, ע"א) ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר

זו מלשון באמת, והיינו דבר מבורר ואמתי וחזק, ועוד מלשון ברי.

אברומא

לאברבנאל (מעין י"ב, שער ב', תמר ג') וז"ל, בביאור חמשה סיבות שהמחברת הגדולה מדגים מורה על אומת ישראלית וכו'. הסיבה הב' ויותר פרטית, להיות מזל דגים בין כל מזלות המים בית צדק, ואברהם אבינו תחת צדק היה, כמו שנראה ממזגו הישר וכו'. לכן חכמי הקבלה ששמו הספירות הקדושות והתחלות לטבעי הכוכבי לכת ומשפיעות אליהם, ושמו שמספירת החסד יבא טבע הטוב והישר וכו', אמרו (זוה"ק לך לך, צו, ע"א) שספירת אברהם היתה חסד כדכתיב חסד לאברהם, ויתחייב שצדק יהיה כוכבו, וכו', יהיה א"כ שיהיה מזל אברהם דגים, עיי"ש. אולם יעויין קומץ המנחה (ח"ב, אות סו).

והנה במדרגת התחתונה תחלה אברהם היה בבחינת דגים, במזלו, כאשר היה בבחינת מדרגת המזלות, ואזי הוא בבחינת מש"כ (בראשית, מח, טז) וידגו לרוב בקרב הארץ, אולם

הוא שם של אמורא. עיין ספר היחוסין (מאמר שני, אות א', ואות ש'). וכן שם של דג, כמ"ש (סוכה, יח, ע"א) דרש ר' יהודה בר אלעאי, אברומא שריא. ופרש"י וז"ל, מין דגים קטנים, ואין שרצין ניכרין בהן, עכ"ל. ובר' אברהם מן ההר שם כתב וז"ל, מין דגים קטנים "מאוד", עכ"ל.

וכתב בבית שמואל (אה"ע, סימן קכט, אות נא) וז"ל, כתב מהרש"ל, אברקמא, אברוש, אברושקא, אבריל, עבריל, כל אלו קיצור השם מאברהם, עיי"ש בהרחבה. וכתב בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ה, סימן קצא, ד"ה והנה) וז"ל, שמצינו שקורים לאברהם אברמא, עכ"ל. ולפ"ז דגים קטנים אלו נקראים ע"ש אברהם, כינוי מן אברהם, כי הוא נקרא אברהם העברי, שעבר את הנהר כדגים שעוברים את הנהר, ואז היה עדיין בקטנותו. ולכך דגים קטנים נקראים ע"ש אברהם.

וכתב בספר מעיני הישועה

ר' בעריש ז"ל מבעילא אמר, דבאמת נאסרו הדגים מטעם זה עד מתן תורה שכתבה תורה היתר וכו'. ובוזה י"ל קושיית הקדושת לוי (הנ"ל) אמאי לא האכיל אברהם לאורחים דגים, דלאברהם עוד נאסרו דגים, עיי"ש בהרחבה. ועיי"ש עוד בדבריו (ויקרא, יא, ט).

אולם בהיכל ברכה (וישב) כתב וז"ל, כיון שדגים מורה על השפעה היורדת בזמן הגלות להכין היחוד לעת"ל, וזה לא תמצא בסעודת אברהם ושלמה המלך דגים בסעודתן, כי בבית המקדש היה היחוד ו' עם ה' פנים בפנים (היינו יחוד שלם), עכ"ל. ולהנ"ל בתחלה בקטנותו שהיה "בעבר הנהר", בגלות היה בבחינת דג, ואח"כ נתעלה כנ"ל.

כאשר נתעלה כתיב ביה (שם, טו, ה) ויוצא אותו החוצה [ואמרו חז"ל (ילק"ש, לך לך, עו) צא מאצטגניניות שלך וכו'] ויאמר הבט נא השמימה וספר הכוכבים אם תוכל לספר אתם כה יהיה זרעך, ונתעלה מעל מזל דגים, אזי אין לו כבר מדרגת הקטנות של דגים בבחינת וידגו לרוב בקרב הארץ, והבן מאוד.

והנה הקשה הקדושת לוי (וירא) וז"ל, למה נתן אברהם למלאכים בשר ולא דגים, עיי"ש. ובפרדס יוסף (בראשית, ז, כג) תירץ וז"ל, דלכך הותר לנח בעל חי, משום דכולם ניצלו בזכותו, לכך מותרין לו, וכו', ולא דגים שבים (שלא ניצלו ע"י נח), א"כ האיך הותרו דגים שלא היו בגזרת מבול ולא ניצלו בזכות נח וכו'. והרב הצדיק

אברנים

ועוד אמרו (פסחים, לו, ע"א) יוצאין במצה הינא (מלשון נא, כמ"ש רש"י שם וז"ל, אינה אפויה כל צרכה, לשון אל תאכלו ממנו נא) וכו', מאי מצה הינא, א"ר יהודה אמר שמואל, שפורסה ואין חוטין נמשכין הימנה. ובתוס' שם

אמרו (פסחים, מא, ע"א) היכי דמי "נא", אמר רב, כדאמרי פרסאי, אברנים. ופרש"י שם וז"ל, אותה צליה, שבלשון פרסי קרויה אברנים, בלשון הקודש קרוי נא, עכ"ל. ועוד כתב שם רש"י (ד"ה נא) וז"ל, נא - צלי ואינו צלי.

ואכמ"ל. והדברים ארוכים ואכמ"ל.

ופירוש "נא" בלשה"ק יש בו כמה ביאורים. א. מלשון ואם הניא אביה אותה, כ"כ בלקח טוב (שם), כי קשה לאוכלו. וכמ"ש בחזקוני וז"ל, שע"י כן נפשו של אדם קצה בו ומניחו ונמצא בא לידי נותר, עכ"ל. ב. לשון מהירות, שממהר לאוכלו קודם שנתבשל כל צורכו.

ובלשון פרסי נקרא אברנים, מלשון אברים, כי כאשר הבשר ראוי למאכל נראה כאוכל של אדם, אולם כאשר אינו ראוי למאכל ואפילו אם ראוי בדוחק כמאכל בן דורסאי, כנ"ל, מ"מ יותר נראה קרוב לאברים מאשר למאכל אדם, וע"ש כן נקרא אברים. וביותר ע"פ מש"כ בכת"י חמאת החמדה וז"ל, אל תאכלו ממנו נא - שלא יהיה קרוב לטעם הדם, והוא הבשר שלא נתבשל כל צרכו, עכ"ל. והיינו שיש בו טעם של אברים ודם ולא טעם המאכל הנאכל לבנ"א.

והנה בלשון ארמי מתחלף אות נ' לאות ר', כגון מבן נעשה בר. ולפ"ז אברנים הוא מלשון אבנים, אבנים-ר,

כתבו שזהו שיעור של עד שיקרמו פניה (שבת, יט, ע"ב). וזהו שיעור של מאכל בן דורסאי, כמבואר שם בגמ' (כ, ע"א). והעולה ששיעור מאכל בן דורסאי הוא שיעור נא. אולם איכא שס"ל דהוה פחות משיעור מאכל בן דורסאי, עיין במנ"ח (מצוה ז). ועיין פמ"ג (יו"ד, סימן ע"ו, שפתי דעת, ס"ק יד) שדן בכך. ובערוך כתב (ערך אברנים) וז"ל, נא, כגון שנצלה מעט, עכ"ל. ועיין ב"ח (יו"ד, סימן עט, ס"ק יט) שמבואר בדבריו שהוא פחות ממאכל בן דורסאי ואינו ראוי למאכל אדם. ועיין תוס' בפסחים (עו, ע"א, ד"ה אלא). ובירושלמי בשבת (פ"א, ה"א). ובפירוש המשניות (שם). וברבנו חננאל (פסחים, עא, ע"א, ד"ה מותיב) מבואר שבשר חי היינו נא. ובמכילתא ובתרגום אונקלוס על הפסוק הנ"ל פירוש שנא היינו חי, וא"כ הוא פחות ממאכל בן דורסאי.

והרי שנחלקו התנאים והראשונים אם נא הוי כשיעור מאכל בן דורסאי וראוי לאכילת אדם או פחות מכך. ושיעור מאכל בן דורסאי גופא נחלקו בו אי הוה חצי בישולו או שלישי,

שכאשר אוכל דבר שאינו ראוי בשינוי.
לאכילה, זהו כגורס חצץ ואבנים

אבסקנטה

ובפני משה שם כתב וז"ל, מה אמר אבסקנטה, ובפרק הרואה, אבסקנתה. כלומר, וכי מה אמר לה כלום מלשון נשיאות חן וכבוד, לא אמר אלא שבח להבורא יתברך וכו'. אבסוונתה, כך הוא בלע"ז על חלוקת ונתינת חן, עכ"ל.

ובככר לאדן (סימן ו' פרק הרואה) כתב וז"ל, מה אמר אבסקטא, פירש הרש"ש, אדם קטא, שרית קיטון. פירוש, הגונה לישב בחדר סגורה (בקיטון) מפני היופי.

וביאור נוסף למלת אבסקנטה, נראה שהוא מלשון סגיר נהור, אבס-קנטה, מלשון הקנטה, והיינו שבלשון סגי נהור, היפך ראויה זו לשבח על יופיה, אמרו שיש לאובסה (והיינו ריבוי) בהקנטות.

ופירוש מלת אבסוונתה, הוא מלשון אבס-אסון, והיינו שכיון שאובסים

אמרו בירושלמי (ע"ז, פ"א, ה"ט) לא תחנם, לא תתן להם חן. והתני מעשה בר"ג שהיה מטייל בהר הבית, וראה אשה נכריה, ובירך עליה. וכי דרכו של ר"ג להביט בנשים, אלא דרך עקמומית היתה, כגון אהין פסוורוס, שהביט בה שלא בטובתו ובירך עליה. ולא כן א"ר זעירה בשם ר' יוסי בן חנינא רבי בא ר' חיייה בשם ר' יוחנן, לא תחנם, לא תתן עליהם חן. מה אמר אבסקנטה (ובערוך גרס אבסקנטיה), לא אמר אלא ברוך שכך לו בריות נאות בעולמו.

וכתב בסדר הדורות (חלק תנאים ואמוראים, אות א) וז"ל, אבסקנטה, ירושלמי ע"ז ספ"ק ה"ט. פירוש שם חכם, עכ"ל. אולם בערוך ערך אבסקנטיה כתב וז"ל, מי אמר אבסקנטיה, לא אמר אלא ברוך שככה לו, פירוש, בלשון רומי דברים המורים על חלוק כבוד, עכ"ל.

אלא שנותן לה שע"ז תתבטל, ודו"ק שע"ז תיקן ראיתו שלא פעל בו ראייה של יופי, אלא ראייה של עין הרע. והוא מעין מ"ש חז"ל ששרה נתנה עיניה, עין הרע בהגר והפילה עוברת.

אותה ומהללים אותה זה נותן בה עין הרע ומביא לידי אסון. ולפ"ז אולי י"ל שכאשר ר"ג בירך עליה כוונתו היתה שע"ז ינתן בה עין הרע. ובאופן זה אולי אין איסור לא תחנם, כי זיל בתר כוונה, שאין כוונתו לשבחה ולתת חן,

אברזין

ובלשון פרסי נקרא אברזין (זבחים, צד), בגמרא, ניתז על העור, עוצבא שחישב עליה לקצוות איכא בינייהו, עכ"ל.

ופירוש נוסף כתב בערוך שם וז"ל, ומפז רב, תרגום אברזין סגי (א"ב, כן בל"י ורומי קוראים לזהב אופיר, ואולי נעתק להם ממלת אופיר, והחליפו אות פ"א לאות בי"ת, כי הם ממוצא אחד), עכ"ל.

ובערוך (אות בי"ת, ערך ברזא) כתב וז"ל, ברזא (חגיגה, ט) - נאה עניותא ליהודאי כברזא סומקא לסוסיא חיורא, פירוש רצועה, כדאמרן מעיקרא משכא והשתא אברזין, עכ"ל. ועיי"ש ערך ברז. ועיי"ש ערך בזר. ששורש ברז ובזר אחד הם.

ושורש קרוב לכך הוא אבזריהו.

אמרו (ב"ק, סו, ע"ב) מעיקרא קרו ליה (לעור) משכא והשתא אברזין. וכתב המאירי (שם) וז"ל, שלחן של עור מכיון שנגמר לכך, לעולם הוא נקרא שלחן או עצבא או אברזין, עכ"ל. ובתוס' רי"ד (שם) כתב וז"ל, אברזין - כך היו קורין עור העשוי לשלחן או שטיח (והוא לשון ארמי, עיין רש"י שם ושטמ"ק שם).

וכתב בערוך ערך אברזין וז"ל, ועוצבא היא מכסה המרכבה, שהוא בלשון משנה, טפיטן של סוס. ועוד נותנין אותה על המטה. ונותנין עליה כסתות, ואינה צריכה קיצוע, כיון שהוא עשוי למכסה אינו חושש לקיצוע וכו', בעת הגזילה היתה נקראת משכא, עשאה עוצבא, נקרא אברזין, והוא מכסה טפיטן של סוס.

ולכך תחלה נקרא "משכא", לשון המשכה, ודו"ק. וכן הזהב נקרא אברזין כנ"ל, כי הזהב מושך את לב בני האדם. וכן רצועה נקרא ברזא, כי דרך הרצועה פעמים מקצרים אותה ופעמים מרחיבין אותה ומושכין אותה. וכן כיסוי יסודו המשכת הדבר עצמו. והדוגמא השורשית לכך הוא מושך בערלתו, ש"מושך" את הדבר עצמו וממנו עושה כיסוי. וכן קמצא דלבושי מיניה וביה, כמ"ש חז"ל. ויתר על כן נקרא אברזין, אבזרה, מלשון אביעזר (יהושע, יז, א), והיינו עוזר לאב, וכן הכיסוי עוזר לדבר המכוסה. וכן אבזריהו של האיסור מסייעין שלא יעבור על האיסור עצמו, כדוגמת איסור דרבנן שניות לעריות, ודו"ק היטב.

וכתב רש"י (מנחות, עג, ע"ב) וז"ל, וכל אביזרא - כל חברותיה, דהיינו נכסים הבאים עמה, עכ"ל. ועיין סנהדרין (עד, ע"ב), ורש"י שם. ובעומק נקרא כן מלשון אב-זר, אב, שורש, זר מלשון זורה לרוח, לשון התפזרות של הדבר, אולם אינם מתפזרים לגמרי מן המקור אלא עדיין מחוברים אליו, וזש"כ רש"י, חברותיה.

ובר"ן (על הרי"ף, פסחים, ו, ע"א) כתב וז"ל, אבזריהו, פירוש, נמשך אחריהם, עכ"ל. ומצד כך שלחן נקרא אברזין כנ"ל, כי שלחן מלשון שלח - שליחות, שיסודו ידא אריכתא, המשכה. והבן שיש מה שהדבר עצמו נמשך ומתפשט, ויש מה שאחרים נמשכים אחריו, ודו"ק.

אבין

ב' באות פ' (חילוף אותיות בומ"ף). עיין ערוך (ערוך פצל). והפלאה שבערכין ערוך זה. ויד מלאכי (כלל החי"ת, אות רפ"ח). וחידושי רע"א (עירובין שם). ופירוש אבציל, כתב רש"י שם, גדלו. ופרושו הוציאו עליהם. ושם זהו מלשון בצל - אבציל, מלשון אפצל, נעשה

כתב בערוך (ערוך אבץ) וז"ל, אבץ (צין), את הבדיל ואת העופרת (במדבר, לא, כב). תרגום ית אבצא וית אברא, עכ"ל. ואבץ הוא שם מקום כמ"ש (יהושע, יט, כ). וכן שם אדם אבצן (שופטים, יב, ח). ובהרחבה יותר מלת אבציל (עירובין, כט, ע"ב). ויש גורסים אפציל, הוחלף

בו פיצול בגידולו.

והנה בדיל, הוא כנגד המדה הנקראת "נצח" (ספר הליקוטים, ויצא, לו. ותהלים, פ"ד. ושער מאמרי רז"ל, מאמר פסיעותיו של אברהם אבינו, ועוד). נצח, נצ-ח מלשון התנוצצות. וכן אבץ, א-בץ, מלשון מבצבץ (פסחים, יג, ע"א, ועוד). והוא מבורץ, ברץ (עיין רש"י, ויקרא, ב, ב, ובשפתי חכמים שם) בר-בץ, יוצא לחוץ ומבצבץ, כמ"ש רש"י שם. ויציאה לחוץ של חפץ זהו בצבוצו, ויציאה לחוץ של הארה זהו נצ-ניצנוץ, בחינת נץ החמה. וכאשר זהו התנוצצות זכה ובהירה, זהו נצח, נצ-צח. והתנוצצות זו אין לה ביטול, וזהו נצח, נצחיות. אולם בעולם דידן אין התנוצצות זכה ובהירה, כי החומר עב וגס. וזהו בדיל - אבץ שמבצבץ ועולה, אולם לא במדרגת הארה אלא התנוצצות של עצם החפץ. ונעשה הגבלה להארה ע"י הבדיל, וזהו בחינת בצר, בצ-ר, מלשון מבצרים, כח חזק ותקיף שמונע את ההארה השתא בבחינת בדיל, והבן.

ובחינת תוקף זה הוא הנקרא אבצן, שהוא בועז (עיין ב"ב, צא, ע"א), ונקרא

בועז מלשון בו-עז (עיין רש"י, דה"י, ב, ג, יז, בסוגריים, בועז - כנגד השמש שהוא יוצא בגבורה ועוז, יעו"ש), וכמ"ש ברע"א (ליקוטים על אגדות הש"ס) וז"ל, וקראו בועז (לעמוד בביהמ"ק), שיש בו העוז והכח וגבורת הממשלה השולטת עליו, עכ"ל. ובגר"א (משלי, כא, טז) כתב וז"ל, בועז, נגד ל"ת, שצריך לכבוש (ע"י גבורה) את יצרו כמו בעז, עכ"ל. וכן הוא במצודות ציון (לגבי העמוד בביהמ"ק הנקרא בועז - מלכים, א, יז, כא) וז"ל, בועז - היא מלה מורכבת, בו-עז, ר"ל בזכות הקורבנות הנעשים בה, ימצא עוז וחוזק לישראל, עכ"ל. ועיין רש"י (דה"י, א, ב, יא) וז"ל, אבצן - אב לכל הצנונים, שהרי אשה בחורה שכבה אצלו ונצטנן ולא נגע בה, עכ"ל.

וכאשר זהו חוזק גדול, לא רק מונע שלא יתפשט יבצבץ ויתנוצץ, אלא פועל פעולה הפוכה של צמצום [עיין מלבי"ם (ישעיה, י, ב) וז"ל, כאיש גבור שמן שחלה חולי הרצון - אבצנהרונג].

ובאבצן נגלה דבר והיפוכו, מחד בעל תוקף ועוז, וכבש את יצרו,

בכ"ב שם), זהו כח הצמצום שבו, ולידת שורש משיח עובד, בו גנוז ההתנוצצות, כנ"ל.

והיינו מניעה של התנוצצות, אולם מאידך על ידו התנוצץ אורו של משיח, וממנו יצא משיח.

ושאר בניו שמתו בחייו (כמ"ש

אבע

"בעה", שאיפה לצאת. במישור הרוחני - להתחנן בחזקה, התפרצות רוחנית, עכ"ל. ואמרו (אותיות דר"ע, אות א') כשם שהים מביע מים, כך הפה מביע מים. ולכך פעמים מצינו לשון של הבעה בפה כנ"ל, וכגון (משלי, טו, ב) ופי כסילים יביע אולת. ושם (שם, כח) ופי כסלים יביע רעות. וכן (תהלים, לט, ח) יביעון בפיהם. וכן פירש המצודות ציון שלשון אבעה, לשון דיבור (עין תהלים, נט, ח, ועוד).

ובהרחבה יותר, זהו שלשון הש"ס פעמים רבות איבעי ליה, איבעי להו, וכד'. והוא לשון בקשה, וכן לשון שאלה הקרוב ללשון של ספק, וקרוב ללשון של בעיה, וכן לשון של צורך. ובהרחבה יתירה יותר, נעשה אבעית, לשון בעתה ופחד.

וע"פ הנ"ל מים תחתונים, שאומרים

אמרו (תענית, כה, ע"ב) א"ר אלעזר, כשמנסכין את המים בחג, תהום אומר לחבירו, אבע מימך, קול שני רעים אני שומע, שנאמר (תהלים, מב, ה) תהום אל תהום קורא לקול צנוריק. אמר רבה, לדידי חזי לי האי רידיא דמיא לעיגלא, ופירסא שפוותיה, וקיימא בן תהומא תתאה לתהומא עילאה, לתהומא עילאה א"ל חשור מימך, לתהומא תתאה אמר ליה אבע מימך וכו'.

ופרש"י שם וז"ל, אבע - לשון נחל נובע. אבע מימך - למטה בקרקע. ובדקות זהו לשון הוצאה, כמ"ש (משלי, ג, יג) ואדם יפיק תבונה, ובתרגום, יפיק - מביע. ופרש"י שם, שלומד חכמה עד ששגורה לו בפיו, עכ"ל. והוא הבעה בפה. וכתב ברש"ר הירש (שמות, ט, ח) וז"ל, אבעבעת - משורש

פרח אבעבעת. וכמ"ש (ב"ק, פ, ע"ב) דאריב"ל, שחין שהביא הקב"ה על מצרים "לח" מבחוץ ויבש מבפנים, שנאמר ויהי שחין אבעבועות פורח באדם ובבהמה. והיינו שלחות זו יוצרת את הבעבוע. וכתב במצודות דוד (ישעיה, ל, יג) וז"ל, אבעבועות הנמצא בחומה מקלקול הגשמים, עכ"ל.

והבעבוע במים מתגלה אף מכח האש, כמ"ש מים תבעה אש, והיינו שהחום מעורר את הלחות שבמים, וכמ"ש במצודות דוד (ישעיה, סד, א) וז"ל, חום האש מעלה במים רתיחה, ואבעבועות, עכ"ל. והוא אש בוערת, בער, בע-ר. והוא התשוקה לצאת (אפיק), והתשוקה לעלות לעילא, כנ"ל. וכח העליה גנוז באש, כנודע.

להם אבע מימך, אינו רק גילוי של מים כאשר מביעים מימיהם, אלא מונח כאן שאלה ובקשה, וכמ"ש (זוהר חדש, תיקונים, ח"ב, עח, ע"א) מים עליונים זכרים, מים תחתונים נקבות - לאינן בוכים (מים תחתונים בוכים) בגין דלא יהו רחוקים מקב"ה. ובככי זה גנוז שאלה ובקשה למהוי קמיה מלכא. ובדקות, העילונים זכים ודקים, והתחתונים מהם עכורים ומעובים. ובקשת מים תחתונים הוא, לצאת מעביותם ולעלות לעילא, לזכות (מלשון זך). וזהו אבע, א-בע, בע-עב, שמבקש לצאת מן העביות. וכח זה נגלה במים, באבעבועות שישנם במים, שזהו מכח ה"בעי" שבהם. וכמ"ש (ישעיה, סד, א) מים תבעה אש. וזהו מכח הלחות שבמים. וכמ"ש (וארא, ט, ט) לשחין

אביבית

וחמת מים, נכנסה בו חמה ועבעבית, עכ"ל.

ולשון עועית, הוא לשון תעתוע ולשון עוות. ובתיקון זהו מאכל פול הנקרא שעועית (עיין ספר הערוך ערך פול). ואמרו בירושלמי (כלאים, פ"א, ה"א) למה נקרא

כתב בערוך (ערך אביבית) וז"ל, אביבית (דב"ר, יט) והנחש היה ערום - שמעת מימך אומר חמור זה יוצא חמה עליה אביבית עליה, והיכן יסורים מצויין על בנ"א, קור וחום חמה ואביבית. ספרים אחרים, ועועית. ובפרשה נ"ג, ויקח לחם

שורש של קלקול אביבית. ושורש תיקון קלקול זה, זהו מש"כ (ויקרא, ב, יד) ואם תקריב מנחת בכורים לה' אביב "קלוי" באש, קלוי תיקון של "קלקול", והבן. וקלקול אבבית, נגלה בפרט בחדש אב, אבבית, אב-בית. שבחודש אב נחרב הבית, כי שלט בו כח תוקף החמה היפך מדרגת קלוי באש, נעשה שרוף באש, באש הצתתה, הוצת אש בהיכל. וז"ש חז"ל (איכ"ר, פתיחתא יח) ר' אבין פתח, השבעני במרורים (איכה, ג, טו), בלילי פסח של יו"ט הראשון. הרוני לענה, בתשעה באב, ממה שהשבעני בלילי יו"ט הראשון של פסח, הרוני בת"ב לענה, הוי בלילי יו"ט הראשון של פסח הוא לילי ת"ב (והיינו שלעולם חלים ב' ימים אלו באותו יום בשבוע). והיינו שע"י קלקול ת"ב נופל זמן אביב שחל בו פסח, מזמן ממוצע בין קור וחום, רויה, ונהפך רויה להרוני לענה, והיינו שנהפך אביב לאבבית, כנ"ל.

שמה שעועית, שהיא משעשעת את הלב, ומהלכת את בני מעיים.

ולשון עבעבית, הוא מלשון אבעבעות (עין ערך אבע), שכשם שהאש יוצרת אבעבעות במים, כן החמה יוצרת כן. וז"ש ויקח לחם וחמת מים, והיינו שחמת מים נתהפך ונעשה חמה במים, חום החמה נכנס במים, והיינו שנכנס כח של עביות במים, עביות כפולה. וזהו עבעבית, עב-עב, ודו"ק. ויתר על כן, נכנס כח של כעס - חמה במים.

והנה אביבית נקרא מלשון קלקול של "אביב". ואמרו (ר"ה, כא, ע"א) שלח ליה רב הונא בר אבין לרבא, כד חזית דמשכה תקופת טבת עד שיתסר בניסן, עברה לההיא שתא ולא תחוש לה, דכתיב (דברים, טז, א) שמור את חדש האביב, שמור אביב של תקופה שיהא בחדש ניסן. והבן שאם לא ישמור אביב של תקופה בחדש ניסן, ובפרט כמה פעמים, אזי ימצא אביב בקיץ, וזהו

אבינוס

יוסיפון, פרק י"א) שיורד כאבן במצולה, יען שכמותו מים יותר קל ממנו, עכ"ל. ולפ"ז נקרא אבינוס מלשון אבן. וכן אבאטיס, הוא אבן טובה, כמ"ש (מד"ר,

כתב בספר הברית (ח"א, מאמר ח', מקור מים, פ"ב) וז"ל, ויש עץ שנקרא אבינוס (והוזכר כבר ברד"ק, יחזקאל, כז, טו. ונקרא אבנוס. ועיין בספר השורשים, ערך אבן. ועיין

וקרוב לכך אבגניסטי, שכך תרגמו אפרתים, כמ"ש (רות"ר, ב, ה) אפרתים - ריב"ל אומר, פלטיאני, ורבי ב"ר נחמיה אומר, אבגניסטי. ולהיפך שם בזיון שפחה, נקרא אבגתית (אבגתיים), כמ"ש (מדרש אבא גוריון) מצחק אני עליכם כאבגתיים מאחורי הקוריוס. וכן אלבינוס. וכתב בתפא"י (נגעים, פ"ב, מ"א) וז"ל, שיש שנולד כך משונה בעורו, ונקרא בל"א אלבינוס, והוא מום באדם, ונקרא בלשון המשנה לבקן (בכורות, פ"ז, מ"ו), עכ"ל.

והיינו כי לשון אבא הוא לשון חשיבות, וכמ"ש בבן יהודע (קידושין, לג, ע"א) וז"ל, כמה נחמן בר אבא איכא בשוקא - ודאי לא היה שם אביו אבא, כי הוא היה חתן הנשיא ששם אביו היה יעקב וכו', אלא אמר רב נחמן בר "אבא", שהוא לשון חשיבות, כמו וישימני לאב לפרעה (בראשית, מח, ח), וכן ויקראו לפניו אברך (שם, מא, מג), תרגומו דין אבא למלכא, וכונתו לומר כמה נחמן בן אדם חשוב איכא בשוקא, עכ"ל. וז"ל רש"י (יבמות, נז, ע"ב) ומודה לי אבא - משום דקשיש מיניה קרי ליה אבא, כמו לשון נשיאי ורבי, עכ"ל. וכן ראש נקרא אבא, כגון (גיטין, נו, ע"א) אבא סירקי (ורש"י שם פירש

שמות, לח, ה) שאבן של נפתלי באבני החושן היה אבאטיס.

ושורש קרוב לכך, כתב בספר הערוך (ערך אבנינוס) וז"ל, אבנינוס (בריש ויק"ר) הבן יקיר, ר' יהושע בר נחמן אמר אבנינוס, פירוש בלשון יוני איש מיוחס, עכ"ל. והמיוחס ביותר הוא מלך בן מלך, ונקרא אבגנינוס, כמ"ש (ילק"ש, שה"ש, פ"ח, תתקצד. וריש קה"ר, א, ב) מלך בן מלך, נביא בן נביא, חכם בן חכם, אבגנינוס בן אבגנינוס. וקרוב לכך, בית אבטינס שהיו ממונים על עשיית הקטרת, שעבודתו במזבח הפנימי (יומא, לח, ע"א). וכן אבנימוס (שמו"ר, יג, א). וכן אבהנוס, כהן מדין. עיין מלאכת שלמה (כלאיים, פ"ח, מ"ד). וכל אלו לשון כהן וראשית, שכן "אבנימוס" שאל, הארץ האיך נבראת "תחלה" (שמו"ר, יג, א). ודו"ק. ולהיפך, אבטומטוס. וכתב בערוך (ערך אבטומטוס) וז"ל, (מדרש תהלים, א) אלו המינים, האומרים אבטומטוס הוא העולם, פירוש מניע עצמו בלתי מניע חיצוני, עכ"ל.

ועיין רש"י (שמואל, א, א) וז"ל, אפרתי - בן פלטין אבגנינוס, אדם חשוב, עכ"ל [וכתב בספר יוספין (פרק מז) וז"ל, אגוסטוס בלשון רומי, מליץ וחכם].

ויתכן עוד שהוא עץ חשוב, כמ"ש ברבינו חננאל (שבת, קכט, ע"א) וז"ל, שולחן העשוי מעצי יונס, והן יקרים, פי' יאבנוס, עכ"ל. ואבינוס ויאבנוס מילים קרובות זו לזו.

וכן חמור שיכול לילך במקומות קשים נקרא אבהונוס, כמ"ש בערוך (ערוך אבהונוס) וז"ל, אבהונוס (ירושלמי, כלאים, פ"ח, הלכה ג) - מאי אבוהונוס, חמר סלק, וכו'. ובלשון יוני חמור נקרא הונוס, ופירוש אבהונוס, חמור של ציה ומדבר חרב, עכ"ל.

שזה שמו). ולכך כל שמות חשיבות הללו מתחילים באותיות אב, לשון חשיבות. ולדברי הערוך הנ"ל, הבן יקיר, הוא מלשון אבן, אב-בן, כמ"ש התרגום, משם רועה אבן ישראל, אב-בן. וזהו הבן יקיר לי אפרים, והיינו חיבור גמור של אב ובן, נקרא אבן חשובה, אבינוס, כנ"ל. וזהו יאבנוס, אבן-נס, מלשון חשיבות נס להתנוסס. וכן לדברי הספר הברית, שזהו עץ כבד ששוקע במים, זהו חשיבות של העץ משאר העצים. וכן נקרא כן מלשון נס - ברח, שכאשר שוקע זהו מעין ניסה, בריחה.

אבלינא

כלי של עור קשה ועב. וכן כתב בערוך ערך אבל וז"ל, פירוש כלי של ברזל הוא וכו', עיי"ש בהרחבה. וברזל קשה. וכן אבולאי, ופירש בערוך בערכו, תקרה של מבואות "לחיזוק" מפני כובד הכובי, עכ"ל. וכן אבילא, ופירש בערוך בערכו, חומת העיר, עכ"ל. והיינו דבר חזק שעומד יצוק, קיום מוחלט, קיום העיר. ונקרא כן היפך אבל, אבלות, שהוא צער ויגון של העדר, על דבר שהיה קיים ואיננו. והיפוכו דבר שאין עליו אבלות, כי הוא חזק וקיים, והבן. ואבל נקרא

אבלינא. וכתב בערוך ערך זה וז"ל, מטות של אבלינא (בבהעלותך בהגדת ילמדנו, תנחומא סימן ו') (א"ב, פירש בל"י, כלים עשויין מעץ ברוש, לא ירקב), עכ"ל [ובפסיקתא רבתי (לג) אמרו מעצי אלמוגים נקראים אבליגה]. וקרוב לכך אבלוסמוס, וכתב שם בערוך בערכו, וז"ל, מי לא עסקינן בכלי אבלוסמוס (זבחים, צד), פירוש, כלים של עור קשין ועבין, עכ"ל (ועיין בערוך השלם, ערך אנוס, שהוא עץ ברוש). והרי שלשון "אבל" לשון של דבר קשה, כברוש שאינו נרקב, וכן

פירוש אובלא, כסוי החבית שאין בהם דיבוק, אלא שנח בלבד, עכ"ל. והבן שכיסוי קל שאינו מתקיים מעצמו, על מנת שיוכל להתקיים נצרך דיבוק. אולם כיסוי כבד שעומד על עמדו מחמת חזקו וכבדו, אינו נצרך דיבוק. וזהו אבלא, בחינת חיזוק וקיום. ויתכן אף שכיסוי זה עשוי מעץ חזק, עץ ברוש הנקרא אנוס כנ"ל משם הערוך השלם. אנוס, אן-נס. והבן מאוד.

ונראה עוד שאבילנא מלשון אבן, אבן קשה וחזקה. בבחינת חלמיש. וכתוב חלמיש למעינו מים. ולכן נקרא מעין אבלונא, כמ"ש (ב"ר, לג, ה) ויסכרו מעינות תהום, אבל לא כל מעינות, חוץ ממעין טבריה? ואבילונאא ומערת פנתס. ונראה שזהו מעיין חזק ותקיף ולכך לא נסכרו.

כן מלשון א-בל, בלה וכלה. ומלשון זה אבולי, ופירש בערוך השלם בערך זה וז"ל (על בולי, מסכת ב"ב, פרק מי שמת (קמג, ע"א) אחכולי ואאסטרטוני) פירוש, בולי בלשון יוני בולי עצה, ואות אל"ף נוספת, עכ"ל. והיינו עצה איך הדבר לא יתכלה ויתבלה, אלא יתקיים. וזהו עליבולי, והבן. וזהו אבל מלשון באמת, כמ"ש בערוך ערך זה וז"ל, אבל, אמת. ותרגום (בראשית, יז, יט) אבל שרה אשתך, בקושטא, עכ"ל. ואמת, היינו קיום של דבר באופן מוחלט, בבחינת מש"כ ושפת אמת תיכון לעד. ואבלות על העדר, ואמת, הוא דבר והיפוכו. וכאשר גובר האבלות על האמת, נעשה מאמת, מת, כי נעלם האל"ף שהוא שורש קיום כל דבר, אלופו של עולם. וכן אבלא, וכתב בערוך ערך זה וז"ל,

אברקין

ויש גורסים אברסקין, וי"ג סובריקין. ונקרא כן מלשון ברי, אקן-ברי, בן. כי שורש הבנים בין הרגלים, באות ברית קודש. ובדקדוק בן - בין, בן היוצא מבין הרגלים. ולכך הכיסוי לרגלים, מכנסים, נקרא ע"ש הרגלים, אברקין. וכן מן היסוד יוצא קרי, אם מתחמם, ולכך

אברקין. וכתב בערוך ערך זה, וז"ל, בירושלמי דשבת פרק כתבי הקודש ה"ה, שני סבריקין ושני אברקין. בלשון רומי, מכנסים. עיין ברקין. תרגום ירושלמים, ומכנסי בד, אברסקין דבוץ. ויש נוסחאות שכתוב בהם אוורסקין, עכ"ל. כך תרגם תרגום יונתן מכנסים.

ומכסים בהם את הזרועות עד האצילים, עכ"ל. ועיין תוי"ט שם. והבן שכשם שיש בחינת יציאת זרע מן אות ברית קודש, כן בשורש יש יציאת כח זרע בידים, וע"ש כן נקראים זרוע מלשון זרע. ולכך כתיב אצל יוסף ויפוזו מבין זרועי ידיו, ואמרו חז"ל שיצאו מהם י' טיפין, והבן מאוד והדברים ארוכים.

ועיקר מלת אברקין היא ברק, אין-ברק, ואמרו בזוה"ק שמדרגת ברק הוא בסוד אות ברית קודש, בבחינת מש"כ כברק חיצין, וקאי על אות ברית קודש שיורה כחץ. ועיין בלבבי פדיה קבלה, ערך ברק, ערך קטן יסוד. והבגד שבא לכסות מקום יציאת הברק, נקרא אברקין. ובדקות, הטיפה, תיקונה ע"י מכנסים, בבחינת כונס משקה. וכונסה לשורשה שהיא בחינת אור - ברק, בסוד אור - מים - רקיע, כנודע. ובפרטות, אור - בקר, ניצוצין, ובקלקול יורד מן אור ונעשה ב-ק, ויורד יותר ונעשה ניצוצין, ויורד יותר ונעשה מים, ויורד יותר ונעשה רקיע, ויורד ונעשה קרי-ע, והבן.

עושין מכנסים רחבים שלא יביאו לידי חימום. וזהו אברקין, מלשון אב-קרין, והבן.

והבן שרגלים הוא מקום יציאה לחוץ, וכלשון חז"ל לבר מגופא, יציאה לחוץ. ומכנסים נקראים כן מלשון כינוס, כונס לפנים. כי המכנסים באים במקום היציאה לבר, על מנת לכנוס פנימה, ובעיקר לכסות את מקום ההולדה שהוא שורש היציאה לחוץ. ולכך בפרטות הם מכנסים קצרות, שעיקרו למקום הערוה, וסתם אבר, קאי על אות ברית קודש. ולכך נקרא אברקין, אבר-קין. כי עיקרו לכסות האבר, אות ברית קודש. וכמ"ש (שמות, כח, מב) ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה, ממתנים ועד ירכים יהיו. ומבואר שעיקרם לכסות הערוה, ולכך נעשים רק עד הירכים. ולכך אמרו (זבחים, פח, ע"ב) מכנסים מכפרים על גלוי עריות, שנאמר ויעש להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה. ואמרו (נדה, יג, ע"ב) מכנסי כהנים וכו', ואין להם לא בית נקב ולא בית ערוה, והבן.

ופירוש נוסף לאברקין כתב הרע"ב (כלים, פרק כט, משנה ב') וז"ל, אית דמפרש מכנסים ואית דמפרשי כמין בתי ידיים מצמר שמלבישים בהם את הידים

אבינתא

באובנתא דליבא תלו. ופירשו התוס' שם וז"ל, באובנתא, בבי"ת, לשון הבנה, עכ"ל. וכבר אמרו, כל הכועס חכמתו מסתלקת ממנו. ודיה זו רגזנית ולכך מסתלק ממנה חכמתה והבנתה. ולכך נקראת אבינתא, מלשון אבנתא דלבא, כנ"ל, שמסתלק ממנה כח ההבנה. ועיקר הניאוף תלויה בראיה, עין רואה, ואזי לב חומד. וז"ש בשורייני דעינא באובנתא דליבא תלו. וכאשר רואה דבר ניאוף, נסתלק אובנתא דליבא, ואזי העין רואה מה שרואה. ולהיפך בתיקון אמרו (מגילה, כד, ע"ב) אמרו לו לר' יהודה, הרבה צפו במרכבה ולא ראו אותה מימיהם, ור' יהודה התם באבנתא דליבא תליא מילתא.

(ובהרחבה יותר, ביניתא פירושו דג או תולעת או שעיר. עיין רש"י, פסחים, עו, ע"ב. יומא, סג, ע"ב, מכות, טז, ע"ב).

ועוד. כתיב (משלי, כד, ג) בחכמה יבנה בית. ואנפה זו שמסתלקת ממנה החכמה מפני שרגזנית היא כנ"ל, אין בה כח של בית. ולכך נקראת אבינתא, מלשון בית. והיינו העדר בית. אבינתא, אין-בית.

כתב בערוך ערך אבינתא, וז"ל, תרגום ירושלמי, והנאפה למינה, ואבינתא, עכ"ל.

ואמרו (חולין, סג, ע"א) האנפה זו דיה, רגזנית. למה נקרא שמה אנפה, שמנאפת עם חברותיה. ובפשוטו ניאוף ממש. אולם בר"ג כתב שהיא רוגזת עם חברותיה.

וכתב בחשק שלמה (שורשים, אות נ', נף) וז"ל, מלשון תנופה, פעל אנף, לשון כעס, וה' התאנף בי (דברים, ד, כא) וכו'. והוא תנופת הגוף ותנועתו מצד כעס, שהמרה מתרוממת למעלה וכו', והאנף מופלג מן הרוגז, שהרוגז תנועה פנימית, והאנף תנועה המתגלה לחוץ. לכן יקרא מין עוף אנפה, האנפה למינה (ויקרא, יא, יט), שהיא כמ"ש בש"ס, דיה רגזנית. או שהוא מענין תנופה כפשוטו שמתנועעת תמיד לכאן ולכאן כשהיא מעופפת וכו'. ואפשר שגם פעל נאף לשון נאוף, ג"כ מענין תנופה, דהיינו התנועעות הגוף בהולכה והבאה, כענין תנופה, עכ"ל.

ולפ"ז נקרא אבינתא מלשון אובנתא. וכמ"ש (ע"ז, כח, ע"ב) שורייני דעינא

אבוברואה

ממנו כלי להכניס בתוכו מים ואח"כ לשתותם כנ"ל. וכתב בפסקי הרי"ד הנ"ל, וז"ל, "שולקין" זה העץ ושותין אותו, עכ"ל. ולהנ"ל י"ל שמכניסים לתוכו מים ושותים אותם אח"כ. וכמ"ש שם עצה נוספת למי ששתה מים מגולים, רב הונא בר יהודה אמר, לייטי אתרוגא חליתא [ופרש"י, "מתוק" מלשון חלי קלא, וכמ"ש (ערכין, י, ע"ב) א"ר פפא, היינו חליל היינו אבוב, ואמאי קרי ליה חליל, דחלי קליה. ודו"ק היטב שאבוב ואתרוג מתוק שורש אחד להם) ולחייקיה (חוקקו) ולימלייה דובשא, ולותבה בי מיללי דנורא (על גחלים לוחשות), וליכליה. והבן שאף באבוברועה, שותה המים שבתוכו אם כי לא אוכל את האבוברועה עצמו.

אולם בערוך ערך אבוברועה, כתב שהוא "עשב", וא"כ לכאורה אין לו חלל בתוכו, וכדברינו לעיל כפי שפירשו הראשונים שהוא עץ. ובערוך ערך כשות, כתב וז"ל, פירוש, צמח כדמות זהב נמשך בחוטים למעלה מהקוצים, אבוב רועה, עכ"ל. אולם לשון חומטריא, נראה יותר מלשון חוטר, וחוטר נקרא מקל - מטה. עיין מנחות (כט, ע"ב) ברש"י

אמרו (שבת, קט, ע"ב) אין אוכלין איזביון בשבת, לפי שאינו מאכל בריאים. אבל אוכל הוא יועזר, ושותה אבוברואה. ובגמ' שם אמרו, מאי אבוברואה, חומטריא, מאי חומטריא, חוטראה יחידה (פירוש, עץ הגדל יחידי בלא ענף, זהו לשון פסקי הרי"ד שם), למאי עבדי ליה, לגילויא (פירוש, מי ששתה מים מגולין וירא שמא שותה הנחש מהן, שולקין זה העץ במים ושותין אותן ומבטלין הארס ומכחישין אותו, וגם הבריאים רגילין לשתותו שמא שתו מים מגולין, פסקי הרי"ד שם). ויש גורסים אבוברועה, כך היא הגירסא במשניות לפנינו. ויש גירסא אבוב רועה, שתי מילים. כך היא גירסת הרמב"ם בפירוש המשניות שם. ויש גורסים אבוב רואה, שתי מילים, כן גירסת הרא"ש במיוחס לר"ן שם.

ונקרא "אבוב" מלשון נבוב. וכתב בר"ח (שבת, שם) וז"ל, אבוב רועה, פירושו בלשון ישמעאל, "אזבוב" אל רעאי או עצאה אל רעאי, עכ"ל. ונבוב פירושו חלול, כמ"ש (ב"ב, יב, ע"ב) נבוב לוחות, ומתרגמינן חליל לוחין. וזה העץ הוא חלול בתוכו וראוי לעשות ממנו אבוב של רועים להשמעת קול. וכן לעשות

שם בביאור מלת דחטרי. אולם עיין בר"ת שם שהוא מלשון גג גבוה. וא"כ לעשב זה יש חוטין שנעשים בצורת גג. וא"כ ע"י הגג נעשה חלל תחתיו.

אבץ

ופעמים נקרא במקום אבץ בעץ, כמ"ש (כלים, פ"י, מ"ב) אין מקיפים לא בבעץ (וכן הוא בתרגום, יחזקאל, כז, יב. ושם, כב, יח, תרגם בעיץ. ועיין ערוך ערך בבעץ, וז"ל, ת"י את הבדיל, בעצא, עכ"ל). וכתב הרע"ב (שם) וז"ל, הוא בדיל וכו', ותרגום ירושלמי בעצא, עכ"ל. וכתב בר"ש (שם) וז"ל, והוא קסטרוך דקתני בתוספתא, אין מקיפין בקסטרוך, מפני שהוא פתיל ואינו צמיד, ואם עשאו לחיזוק הרי זה מציל, עכ"ל. ועיין ירושלמי (סנהדרין, פ"ז, ה"ה) גבי דין נסקל, שמשמע שבעץ וקסטיטיריון אינם דבר אחד, ודו"ק. וכן אמרו (תוספתא, מנחות, ט, כ) במנורה של בעץ ושל אבר ושל קסטרוך. הרי שבעץ וקסטרוך (והיינו הך קסטיטיריון, והיינו הך קוסטריא) אינם דבר אחד. וכן הוא בתוספתא ב"ב (פ"ה, ה"ט), ועוד מקומות. ונראה שעיקר שורש המילה בעץ, בעצא, אבץ, הוא ב-צ, מלשון מבצבץ, ומלשון קבץ, והיינו שמקבץ את כל הביצבוצים, ויש לו תוקף וחוזק מלשון נצב. וכתב הרש"ר הירש (נשא, פ"ז, פ"ג)

כתב בערוך ערך אבץ וז"ל, את הבדיל ואת העופרת (במדבר, לא, כב), תרגום, ית אבצא וית אברא, עכ"ל. ובתרגום ירושלמי שם פירש, בדיל, קיסטרא.

וכתב בעמק המלך (שער י"א, פ"ה) וז"ל, שהבדיל הוא רך, משא"כ בברזל, עכ"ל. וכתב בקהלת יעקב (ערך בדיל) וז"ל, בדיל הוא מז' מיני מתכות וכו', בדיל נצח (הרב בליקוטי תורה, תהלים פ"ד, ד"ה עוברי בעמק הבכא), וי"ל נצח ענף החכמה, ויונק ממילוי ע"ב, גימט' בדיל, עכ"ל. ולכך הוא רך, והבן, משא"כ ברזל בנוק' כנודע. ועיין שער המצות (עקב, אות ו'). וכתב בשמן ששון (שם) וז"ל, עיין שו"ע הלכות פסח, סימן תנ"א, ס"ק י"ג. ושם בבה"ט, עכ"ל. ושורש הבדיל בכסף, כמו שביאר רמ"מ משקלוב בביאור הזהר (דף נז). (ועי"ש, בדיל, אותיות יד-לב. ועיין עוד בדבריו בליקוטים, דף שט"ו).

ונקרא בדיל מלשון בדיל מיניה, פורש ונפרד מן הדבר. והיינו שנפרד מן שורשו, הכסף. וכתב הרא"ש, שהבדיל מזוקק יותר מן העופרת.

שאינן מקיפין באבץ. וכן תוקפו וחוזקו, שמתחלף סדר אותיות אבץ, לסדר של צבא, שעניינו תוקף וכן.

וז"ל, צב, קרוב אל סבב, והוא מורה כנראה על מחיצות המקיפות וכו', עיי"ש. וזהו מה שאמרו בכלים הנ"ל

אגא

לצדדים להשקות השדות אנה ואנה. וזהו שורש א-ג, כנ"ל, שמאחד נעשה התפרטות לשלש, ויתר על כן.

ושורש ההתפשטות דקלקול, שתחלה לכושו של אדה"ר היה כותנות "אור", באל"ף, ואח"כ נעשה כותנות "עור", בעי"ן. וכתב בערוך בערך "אגאה", וז"ל, אגאה (ב"ר, סוף פ"כ) - כותנות עור שדבקים לעור, ר' אלעזר אמר, איגיאה (א"ב, פירוש אגיאה, עור עזים), עכ"ל.

וביאורו, כי כותנות עור, הם שורש ההתפרטות דקלקול, כנזכר. ועיין עוד ערוך ערך אג, וז"ל, אוג - אילן ושמו בלשון ישמעאל אלסומק בעליו מתקנין "העורות" לבנים שקורין קורטבי"ש, עכ"ל. ועיין רמב"ם, פירוש המשניות (פאה, פ"א, מ"ה) וז"ל, אוג - הוא הסומאק אשר בארץ הצבי, והוא צמח שיעבדו בו העורות, עכ"ל. ושורש ההתפרטות באוה"ע, הוא "אדום", וכמ"ש (דמאי, פ"א, מ"א) משיאדימו. ולכך פרי זה אדום, כמ"ש הערוך שם, וכן בר"ש משאנץ

כתב בערוך (ערך אגא) וז"ל, אגא - כל לשון שאינו עברי, הוא אגא, עכ"ל. והוא קרוב למלת עילג, לשון עלגים, כמ"ש. וביאורו, כי אות אל"ף, אחד, שורש לשה"ק, שהוא לשון של אחדות. ושאר הלשונות שיונקים מלשה"ק, הוא "התפרטות" של לשה"ק, וכל אחד נחלק לשלש, כנודע. והדוגמא השורשית בישראל, גוי אחד, ויש להם ג' אבות. וזהו שורש א-ג, אחד שנחלק לשלשה. וכאשר נגלה החזרה לאחד, זהו א-ג-א. וצירוף "אגא" מצינו בפסוק (שמואל, ב, כג, יא) שמא בן אגא, והם היו שלשה, ישבעם, אלעזר, ושמא בן אגג היה "השלישי", עיין רד"ק שם, ורש"י (דה"י, א, יא, יב, ד"ה הוא בשלושה הגבורים).

וקרוב לאגא, הוא אגוגא. עיין ערוך ערך זה, וז"ל, אגוגא דמיא, במגילת איכה מי יתן ראשי מים (א"ב, פירוש בלשון יון, צנור ואמת מים), עכ"ל. ודרך צינור אמת המים, שבראשיתה היא אחד, וכך מחוברת לאמת המים, ואח"כ מתפשטת

מקומות גבוהים שהזרע לצדדיהם, ומקומות עמוקים שהמים הולכים בהם, הגבוהים נקראים "כסלי", והעמוקים נקראים "אגיא". ועל השדים אומרים כי הם רבים במספרם מבני אדם וסובבים אותם ככסלי שסובבים לאגיא, עכ"ל. ודו"ק שהוא לשון התפרטות וריבוי.

(טהרות, כלים, פרק כ"ו, משנה ג'). ועיין סמ"ג (ל"ת, מצוה רפ"ד) שהוא בושם.

וקרוב לכך שורש "אגיא". וכתב בערוך ערך אגיא, וז"ל, ליהוי הדין אגיא פיאה (גדרים, ו), כי כסלי לאגיא, פירוש כתלמים לשדה (בהתפרטות, כנ"ל). ויש אומרים, החורש שדה, ועושה אותה

אגב

על דרך כלל הגב עכור מהתוך. ועיין שבת (כ, ע"ב. כז, ע"א), ומנחות (לט, ע"ב), ובמפרשים שם. ויש גורסים במקום אגבין, אצבין או אגטין.

ובערוך החדש כתב (ערך אגבאסטס) וז"ל, במדינה ממונה על בית שלו, עכ"ל. ומי שממונה על דבר נקרא שנושא הדבר על גבו. ולכך הממונה על הבית נקרא אגבאסטס, כי הבית מושא על גבו.

ויתר על כן, לדברי הערוך שזהו משי גרוע שאינו נוח לטוות אותו, ביאורו, כי סוד א-ג, נתבאר לעיל, שמאחד נעשה שלש, ואזי הוא בבחינת חוט "המשולש" לא במהרה ינתק, אולם כאשר זהו משי גרוע ואינו נח לטויה, זה אינו בבחינת חוט "המשולש", שלש, אלא אינו מחובר כראוי, והוא בחינת שנים, וזהו אגב,

אגב, מלשון א-גב. כי יש פנים ויש אחור, ואחור נקרא גב. וכל דבר שבא מתוך דבר "אחר", נקרא "אחור", וכן נקרא כלשון ארמי "אגב", כי בא בבחינת אחור, הנקרא גב.

וכן גביע. ופעמים נקרא בארמית "אגבין", מלשון "גב". כי כל כלי עיקרו לתוכו, שמשתמש בו. אולם גביע, כלי חשוב, ולכך עיקרו ליופי הנראה לחוץ הנקרא גב הכלי, וע"ש כן, נקרא גביע. ובתרגום ירושלמי (בראשית, מד, ב) גביע - אוגבין. ואמרו (ירושלמי, כלאים, פ"ט, ה"א) והכלך - אגבין קיסריי. והוא צמר דק (עיין רמב"ם, כלאים, פ"י, ה"ב). וכיון שהוא רך הוא שוקע ואין נראה בעיקר תוכו אלא דופןו, גבו. אולם בערוך בערך זה פירש שהוא משי גרוע, ולפ"ז אינו במדרגת תוך, אלא כולו במדרגת גב, כי

פי הטבעת, בשליש תחתון דקומת אדם, וזהו אמצע של קלקול. ולפיכך יוצא ממנו הפסולת, רעי, רע-י. ולכך כיון שאין נגלה האמצע, אזי נראה כשנים, ב', ימין ושמאל. וזהו ג-ב, ג', אולם נראה כשנים. ובעומק כל דבר גרוע הוא שנים שאין נגלה בהם כח החיבור של השלש.

א-ג-ב, שאינו חיבור כראוי לשלש אלא שנים, ודו"ק.

וזהו ההבדל בין פנים לאחור - גב. כי בפנים נגלה ימין שמאל ואמצע, והאמצע מחברם כראוי. בבחינת חוטם, פה - טבור הנמצאים באמצע, בצד הפנים. אולם בגב אין נגלה אמצע דתיקון, אלא אך ורק אמצע דקלקול,

אגדה

הלכה למעשה. ובדקות, כל ארבע הם בבחינת "שנים שהם ארבע", ולכך יש גם בהלכה אגד של שנים (עייין סוכה, יג, ע"א, שנחלקו האם אגד של שנים, ועיין שם בתוס' ד"ה בשלש שמיה אגד, דבמסכת אבות משמע דפחות מחמישה לא שמיה אגד, עיי"ש. וזהו אגד של אגדה, אגד-ה', ודו"ק).

וקרוב לכך שורש בגד, וכמ"ש בהכתב והקבלה (במדבר, יט, כא) וז"ל, שם בגד, שהוראתו הוא לרש"פ (יריעות שלמה, חוברת יא, יריעה מ"ז), מורכב מן בא-גד, לשון אגד (ואות א' בנעלמות ובגילוי רק אותיות ב-ג-ד), שמאגד ומקשר יחד חוליות הגוף ופרקיו. ולי נראה שנקרא בגד לשון אגד, שחוטי הטווי והארוג אגודים ואחוזים יחד, וכולל גם מה שאינו למלבוש (עייין שבת ס"ד, בגד טווי וארוג), עכ"ל.

א - אחד. ג - חלוקה לשלש, אולם מחוברים, בבחינת חוט המשולש לא במהרה ינתק. ד - זהו כל כלי שלתוכו נכנסים השלש, כדוגמת דוד שהוא רגל רביעי שבמרכבה, ולתוכו מאירים ג' האבות. וזהו "אגד כלי" (עייין שבת, צא, ע"ב).

ואגדה, נוסף לה אות ה', והיינו נקודת המרכז שתוך ד' הצדדים שמחברם. וזהו דברי אגדה שמושכים ואוגדים את לבו של האדם ואוגדים ומחברים לשורש אחד. ולעומת הלכה, סוד ד' אמות של הלכה, זה אינו בחינת אגדה, מכח נקודת אמצע, ה' כנ"ל, אלא מכח כלי, ד' כנ"ל, בבחינת ד' אמות של הלכה. כי בהלכה מצרפים את כל השיטות יחדיו, ככלי שמכניסים לתוכו הכל, ואזי מכריעים

לרגלים אינו בגילוי אלא בנעלמות. וכאשר יש חולשה ברגלים נוטלים מקל ועל ידו נעשה מעין ג' רגלים, ועי"ז יש אגד ברגלים ומתחזק, ודו"ק היטב.

והיפך אגד, חיבור, גד לשון חיתוך (ולשון המשכה). ומלשון חיתוך, פירוד מן האל"ף, מלת אגדנא, כמ"ש (ע"ז, כט, ע"א) אגדנא, ופרש"י וז"ל, עשב מר הוא, והוא מרובי"א (לשון ריבוי), לבן לענה מתרגמינן גידין, עכ"ל. בבחינת דברים קשים כגידין. ולהיפך גד, המשכה, בא גד, בא מזל.

והבן, מחד אגד מחבר ומצרף, אולם "מצמצם" יחד. וכן מונע מזר מלהיכנס בתוכם. וכן מקטיין את החלל ביניהם.

וקרוב לדברי הכתב והקבלה, מבואר בתרגום על הפסוק (שמואל, ב, ג, כט) ומחזיק בפלך, ובתרגום, ומתקיף באגד. וכתב ברבינו ישעיה (שם) וז"ל, זהו מטה שנשענין עליו (עיין רש"י שם, ושאר מפרשים), וזהו חולי הרגלים הנקרא פודגרא. ודומה לו, ידיה שלחה בכשור וכפיה תמכו פלך, והוא המקל שתופשות הטוות וקושרות בו הפשתן והצמר שהן טוות וכו'. וי"ל שרומז לסבי דאזלי אתגרא, שהוא מקל שהזקנים נשענים עליו, עכ"ל.

והבן שיש לאדם ב' רגלים ונחסר כח אגד ברגלים, כי עיקר אגד אינו שם אלא במקום שיש שלש (כנ"ל, שבת, צח, ע"ב), ובין הרגלים יש רק אות ברית קודש, אבר קצר שכח האיגוד שבו ביחס

אגה

מקורות נוספים מהירושלמי. וקוץ זה הוא במקום גבוה, ולכך נקרא אגה, היפוך אותיות, גאה. כי הוא גאה בקומתו. ובקדושה הוא בבחינת קוצו של יו"ד, שהיא עליון על כל האותיות.

ואגה מלשון דאגה. ועיקר הדאגה מחוסר אחדות. דאגה, היפוך אותיות

אגה, ובלשון רבים, אגין. ופעמים הגירסא באות ה', כמ"ש (עירובין, לד, ע"ב) הקנין והאטדין וההגין, מין אילן הן, ואינן כלאים בכרם. ואטד מין קוץ הוא, עיין תהלים (נח, י), ובמצודות ציון (שם). ורד"ק (ספר השורשים, ערך אלד). ולפ"ז אף אגין - הגין מן קוצים הם. ועיין ספר הערוך השלם, ערך אגה, שהביא

מן האותיות. ונראה כדיבור לעג, עלגי שפה. עיין ערוך (ערך אגא). ולהיפך בקלקול, גאה, כנ"ל, הוא יציאה מן הסדר, כי הגאה יוצא מן הסדר. עיין מהר"ל (נתיבות עולם, נתיב הענוה).

וכתב רש"י (סוכה, יג, ע"א) וז"ל, היזמי והיגי - מיני סנה, עכ"ל. סנה - סיני, הר סיני, שפל בערים, ענוה. והבן שמצד התיקון, גאה, הגה - היגי, אינו בעל גאוה, אלא בעל ענוה, ודו"ק. והוא נמוך משלשה טפחים, שפל. עיין שבת (ז, ע"א). וכל שלש כלבוד, ובטל לקרקע, כארעא סמיכתא. וכיון שהוא בעל ענוה, אין, כאשר נתגלה בקלקול, הופך אחרים לאין, וכמ"ש (תענית, כג, ע"ב) כי מטא להיזמי והיגי, דלינהו למניה. והיינו שמזיק והופך הניזוק לאין, והבן.

אגדה. כי עיקר הדאגה מחוסר האגודה. וביטול האגודה, או ע"י פיזור, או ע"י שאחד מן האגודה מרומם עצמו למעלה מכולם, ובזה נבדל מהם. אולם אם רוממותו רוממות אמת, אז הם בטלים אליו, וזהו אגודה דתיקון. והדוגמא לכך הוא אגד של ד' מינים, שהלולב גבוה מכולם, וכולם בטלים אליו ואגודים יחדיו. ובראש הלולב יש כמין קוץ, וזהו אגה של קדושה. כי ד' מינים כנגד ד' אותיות הוי"ה כנודע. והקוץ בראש הלולב, הוא כנגד קוצו של יו"ד.

ובעומק, אגה, א-ג-ה, אותיות כסדרם, אולם בדרך דילוג, כי נחסר החיבור של ב-ד. והבן שיש צירוף כסדרם, וזהו בבחינת האותיות. ויש צירוף מכח דילוג, ושורש בקוצו של יו"ד שלמעלה

אגודל

הכבד, אגודל שבולט יותר מן הכבד. עיין רמב"ם פירוש המשניות (שם). וכל דבר שבולט מן הדבר, נראה כאינו חלק מן הדבר, אלא כדבר חדש שגדל שם, וע"ש כן נקרא אגודל. ולפ"ז עיקר שמו גודל ולא אגודל.

וכן אגודל מלשון אגוד-ל. כי ד' אצבעות אחרים אגודים ומחוברים

נקרא כן מלשון אין-גודל, כי כל האצבעות הם ב' פרקים, ואגודל - בהן, יש בו רק ב' פרקים, והרי שזהו קטן מכולם (אולם רחב מכולם), וזהו לשון סגי נהור, היפך גדול, נקרא א-גודל.

וכן אגודל, נבדל משאר האצבעות, שלכך אין מוציאין אגודל במקדש (יומא, ב, ע"א). וכן מצינו (תמיד, לא, ע"א) אצבע

ועוד. כאשר פושטים כל האצבעות, כולם עומדים עיקרם לאורך, ולעומת כך אגודל עומד לרוחב. וכתב התפארת ישראל (כלים, פרק כט, משנה ד) וז"ל, דכל אצבע שבש"ס, היינו "רוחב" אגודל, עכ"ל. ודו"ק. ולכך נקרא גדול, כי מגדיל תפיסת האצבעות, מתפיסת אורך לתפיסת רוחב, והבן (ועיין עוד שם, אהלות, פרק י"ג, משנה א', יכין).

ועוד. כאשר מחברים ב' ידים זה לזה, סמוכים, ולא כף אל כף, אזי ב' אגודלים סמוכים זה לזה ופונים זה לזה. ונמצא שהאגודל שורשו צירוף ב' ידים, וזהו גדלותו, ודו"ק.

הוספה לחנוכה: וכתב הרמ"א (תרעא, ד) וז"ל, ומותר להדליק [נרות חנוכה] בפמוטות שקורין לאמפ"א, מאחר שכל נר מובדל הרבה מחבירו (ת"ה סימן ק"ה), עכ"ל. וכתב באשל אברהם מבוטשאטש מהו שיעור 'מובדל הרבה מחבירו' בלאמפ"א, וז"ל, מובדל הרבה - להדלקת נר חנוכה בשמן, עשו פיות ח' מובדלות זה מזה כעובי אגודל ויותר כמו שכתב בפרי מגדים (סק"ב), עכ"ל.

יחדיו, אולם אגודל נבדל לעצמו, ונצרך לאוגדו יחד עם ד' האחרות. וכן להיפך ע"י אגודל נאגדים כל האצבעות. וכמ"ש בעשרה מאמרות (מאמר אם כל חי, ח"א, סימן לג) וז"ל, והחכם בעל פרדס רמונים זצ"ל היה אומר, לכוף את הגודל בתוך פיסת היד מאותו הטעם עצמו דתנן במסכת יומא גבי פייסות, אין מוציאין אגודל במקדש, והכל עולה אל מקום אחד, לכלול הדין ברחמים, עכ"ל. ולפ"ז עיקר שמו אגודל מלשון איגוד.

והבן שנקרא אגודל ונקרא בהן. בהן ב-הן, ב' אותיות ה-ן, שעליהם אמרו חז"ל שהם אותיות שאין להם זיווג, כמ"ש "הן" עם לבדד ישכון, שאותיות ה"ן הם לבדם, בלא זיווג. ולכך נקרא אגודל ב-הן, אצבע חמישית, שאותיות חמישית ה-ן, אין להם זיווג. ומצד כך שם בהן, הוא שם של נפרדות של אצבע זו. ולכך בהן להזאת מצורע (עיין רש"י, כתובות, ה, ע"ב, ד"ה אגודל), כי מצורע נבדל מכולם מחוץ למחנה, וההזאה על מנת לצרפו ולחברו. כי שם של אגודל, הוא שם של אחדות, לשון אגוד-ל, מחובר לד' אחרות, והבן.

עכ"ל.

וכן הוא מלשון גרון, כי בגרון נאסף כל המאכל, ובפרט בבהמה מעלת גרה, שחוזרת ואוספת מאכלה לגרונה. ומאותו לשון של "אסיפת הגרונות" אמרו (גיטין, פח, ע"ב) אגוריאות של נכרים. והיינו ערכאות, ששם נאספים כל העם לדיניהם. ונקרא כן מלשון שזהו מקום שאוגר אנשים. וכן במקום זה נאגרים כל המעות לדון בבעלותם.

וכן אגר - שכר. כי שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף, והיא אוגרת אל תוכה את כל המעות יחדיו, בבחינת וצרת הכסף, צרור ואגור יחדיו. ובפרטות אמרו חז"ל, שירדו ישראל לבין אוה"ע, כי שיתוספו עליהם גרים (פסחים, פז, ע"ב). וזהו השכר - אגרא של הגלות. אגר, א-גר, סוד אסיפת והוספת גרים זהו גופא השכר. ובעומק, אגורה, א-גר-וה. והיינו שאוגר ומצרף את ו-ה של שם הוי"ה לשורשו לאל"ף או ל-ה.

ואמרו (יבמות, מח, ע"ב) שגרים בעוה"ז מעוניין, ויסורים באים עליהם, היפך ברכה קללה, ארה. אגורה, ארה-גו. וגר לשון גרירה, היפך ברכה לשון המשכה, הברכה. כי הברכה המשכה מן המקור, לעומת כך גרירה זהו המשכות אחר

אמרו (פסיקתא רבתי, יא) מה אגוז הזה עשוי ארבע אגורות. ונקרא כן מלשון "גר", מגורה, כמ"ש (תרומות, י, ו) מגורה שפנה. ופירש הרמב"ם (שם) וז"ל, הוא מקום שאוצרין בו, עכ"ל. וכמ"ש (מעשרות, פ"א, מ"ב) האגוזים, משיעשו מגורה. ופירש הרמב"ם (שם) וז"ל, ענינו משיבדל האוכל מן הקליפה החיצונה, ויהיה האוכל כאילו הוא במגורה, עכ"ל. ועיין מלאכת שלמה (שם).

וכן מלשון אסיפה, כמ"ש ברד"ק (ערך אגר) וז"ל, ענינו אסיפה וכו'. אגרה בקציר מאכלה (משלי, ו, ח), ויין לא תשתה, ולא תאגר (דברים, כה, לט), עכ"ל. וכן אמרו (ברכות, לט, ע"א) זית שאמרו, לא גדול ולא קטן, אלא בינוני. וזהו אוגרי. ופירש רש"י (דברים, כו, ב) וז"ל, זית שמן - זית אגורי, ששמנו אגור בתוכו, עכ"ל. ויתר על כן כתב ברע"ב (שם) וז"ל, זית ששמנו מאסף לתוכו "כולו כאחד", כמו יין בתוך הענבים, ואינו מפוזר בכל הגרגיר כמו זיתים שלנו, עכ"ל. והבן שזהו פנימיות אגור כולו כ"אחד", ודו"ק.

וביאור נוסף כתב הרד"ק (שם) וז"ל, אך לאגורת כסף (שמואל, א, ב, לו), האל"ף נוסף, והוא כמו גרה, ועניינו מטבע כסף, וכן פירש המתרגם, למעה כסף,

לאורה הוא צריך, מ"מ מקבל כביכול תענוג מאתנו ואנחנו מוסיפין אורה באור דלעילא וכדומה, ע"י נר חנוכה שאנו מדליקין פה בעוה"ז אנו מדליקין בוצינין דלעילא לאמשכא משח רבות קדישא. וזהו אגורה באהלך עולמים, שאני אוגר ואוסף באהלך באורותיך, היינו באורות דלעילא עולמים, מן עוה"ז אני מוסיף אור למעלה, ועי"ז אחסה בסתר כנפיך סלה, עכ"ל.

המקור, כי נתרחק ממקורו, ועתה נגרר למקורו (וזהו תיקון הגרירה היפך גרירה והמשכות אחר הרע).

הוספה לחנוכה: ועיין בספר קהלת משה (לבן המגיד הק' מקאזניץ, ליקוטים) וז"ל, בפסוק אגורה באהלך עולמים וגו', כי אהל הוא לשון הארה, כמו בהלו נרי, ומורה על עולמות ואורות העליונים אשר אורם אין לשער ולהגיד, ובוודאי אין צריך לאור שלנו וכאומרם ז"ל וכי

אגרת

וכתב המהרש"א (פסחים, שם) וז"ל, אגרת בת מחלת - תלה אותה באמה, אולי שזה מחלת בת ישמעאל אשת עשו, שהולידה רוחות ושדין, ועי"ז נאמר בה ותהיין מורת "רוח", שהולידה רוחין, עכ"ל. ועיין ספר רגל ישרה (ערך אסימון, וערך יצירה). ועיין עמק המלך (שער תיקוני התשובה, פ"ו). ועיין עוד שער הגלגולים (הקדמה ח', ד"ה ודע שיש כמה שרשים).

ו**כתב** ב**חסד** לאברהם (מעין ה, נהר לב) וז"ל, סוד ג' מדות בסכין, אוגרת, ומסוכסכת, ועולה ויורד כנחש [עייין חולין (יז, ע"ב) אוגרת לא ישחוט, ואם שחט שחיטתו פסולה, עיי"ש. ופירש רש"י שם וז"ל, אוגרת משתי רוחות

אמרו (פסחים, קיב, ע"ב) אל יצא אדם יחידי בלילה, לא בלילי רביעיות ולא בלילי שבתות, מפני שאגרת בת מחלת יוצאה היא. ואמרו (מד"ר, נשא, יב, ג) לא תירא מפחד לילה, מן אגרת בת מחלת "ומרכבתה". ועוד אמרו שם בפסחים, היא ושמונה עשרה רבוא של מלאכי חבלה יוצאין, וכל אחד ואחד יש לו רשות לחבל.

ו**כתב** ברע"ב (בחוקתי, כו, ד) וז"ל, שהיא "מלכת" המזיקין, עכ"ל. אולם במחזור ויטרי (סימן קה) כתב וז"ל, "שרית" של שדים, עכ"ל. אולם כתב בספר יסוד מורא לראב"ע (שער א') וז"ל, ודבר אגרת בת מחלת, ממשפטי המזלות, עכ"ל.

ועיין רמח"ל (נביאים, ישעיה, ד"ה אגרת) שהם ב' נשים אגרת ונעמה, כנגד ריאה וקורקבן. עיין כתבי רמ"מ משקלוב (משנת חסידים, דף רנו). ובהרחבה הם ד' נשים דקליפה, לילית - נעמה, אבן משכית, ואגרת בת מחלת. וי"א אגרת ומחלת שנים הם. עיין ילקוט ראובני (ערכים, ערך סמא"ל וילית), ורבינו בחיי (בראשית).

וכתב רמ"מ משקלוב (ביאור הזהר, קפד) וז"ל, ומסוד אגרת מחלת, נמשך סוד אגרת, גזירות רעות (כמו שהיה תחלה בימי הפורים, אגרות ראשונות), ונמחלו עונות ישראל ע"י זה (כי עשו תשובה), ונעשה להם נס ושמחה ויו"ט פורים, והמגלה נקראת אגרת, עכ"ל, עיי"ש.

- שיש ב' עוקצים לפגם, אחד לראשו ואחד לסופו, אוגרת לשון (משלי, ו, ח) אגרה בקציר מאכלה, לשון אסיפה, שאוגרת הציפורן לתוכה בין ב' עוקציה, עכ"ל], ופירוש אוגרת, היינו שהיא סוד אגרת בת מחלת, שהיא אחת מן הפגימות, והיא פוגמת הנפש מכל צד (כמ"ש שם בחולין, סכין שיש בה פגימות הרבה, תידון כמגירה), וקשה היא הרבה לבנ"א וכו', והיינו אוגרת, האוספת כל החיילים הטמאים, "אימם" דשדין אוגרת ודאי (ואינה גדר מלכה או שרית, כנ"ל), וכו', והם פוגמין אל המחממין עצמן בזרע לבטלה, והיא האוספת אותן הטיפות לעשות בה רצונה, ומולידה בנים זרים רח"ל, והיא אוגרת ועושה נבלה (ועיי"ש, סמאל - נבל, לילית - נבלה), עכ"ל. ועיין בעמק המלך (שער יד, פרק יג, ושער כ) וז"ל, ובצורת ימין, הוא אסימון רוכב על נעמה, ונעמה רוכבת על אגרת בת מחלת, ואגרת זו רוכבת על כמה מיני גרדיני טהירין וחבילי טריקין, עכ"ל. ועיין מגלה עמוקות (ואתחנן, אופן קצב-רכא). וכן מבואר בזהר הרקיע (הקדמת הזהר, ד"ה דע כי יש בבריאה ד' "חיות" טמאות). ונקראים "חיות", כמ"ש בזה"ק (ח"ג, קיד, ע"א).

אגטרגטייא

אלא לשון זעף כנ"ל.

ויש גורסין אנטרנטיין, והוא בור שמשקעין בו כיוור מים, והכל קרוב לשורש אגן כנ"ל. והוא קרוב למילת אגיר, שהוא גומא סביב השדה. ומאידך מצד לשון גט, זעף כנ"ל, ישנם מילים קרובות לכך, כגון אגון (ילמדנו, אמור, ס, ז) לשון קרב, מלחמה, זעף. ועוד אמרו (אסת"ר, סוף פ"א) שני לגיונות של מלך וכו', דיקומנייא ואגוסטייא. והיינו לגיון העומד לשמירה או אף למלחמה. והוא גס, גס לבו בדבר. לשון היפך עדינות. והוא לשון תוקף וחוזק. וכן אגמון, שולט וחזק. וכן אגוסטא (שם, א, ט), קיסרית, מעין אגמון. וכן אגוסטולי (ב"ה, ז) מעין אגוסטא. וכן אגוסטוס (ב"ר, ח). והוא משורש אגוז, שהוא חזק ותקיף. וכן אגריסיין, סוסים מזוינים (ירמיהו, ה, ח), בתרגום. וזהו אגוז קנטרן. (שהש"ה, ו, כו) שקליפתו קשה. וזהו אגטרגטייא, מלשון אגוז - קנטרן. ולכן הוא קרוב למלת קטרון, כמ"ש בערוך הנ"ל. ולשון אגד, הוא היפך קרב ומלחמה, שלום. וזהו אגיסטורין (מדרש תהלים, פ"ב) שנעשה כמו "גיסו" (עין ירושלמי, פ"ג).

כתב בערוך ערך אגטרגטייא,

וז"ל, בירושלמי (מו"ק, פ"א, ה"א), אילין אגטרגטייא, מה את עביד לון, כמי קילון או אינן כמי קילון. פירוש אגט בלשון יון ורומי, המים היורדים בזעף ממקום גבוה ואשכורן, עכ"ל. ועיי"ש ערך קטרון.

ובקרבת העדה שם כתב, וז"ל,

אגטרגטייא - הנך חריצין, עכ"ל. ואלו חריצין שאינם עמוקים. ולפ"ז נקראים כן מלשון אגן - כלי. אולם בפני משה שם כתב וז"ל, זהו מים הנמשכין על פני המחיצות הבנין כעין שעושין בריחין של מים, ונקרא סוסטירנא, עכ"ל. ולפ"ז זהו לשון קרוב למש"כ בערוך שיורדים בזעף ממקום גבוה. וזהו אגטרגטייא, ב' פעמים אותיות גט בקרבו, בחינת פרוד. וכן אותיות יראה בתוכו, והבן. או שאף לשיטת הקרבן העדה, הם נמשכין על פני המחיצות בחריצין, וא"כ זהו קרוב ללשון אגן, כנ"ל. אולם ברד"ל כתב, וז"ל, כמו אקטרקטייא, והוא מקום משופע שממנו זורמים מי הגשמים או מי הקילון לתוך השדה, עכ"ל. ולפ"ז לא נראה שיש בו חריצין כעין כלי - אגן,

חוזק ותוקף, מלחמה ופירוד, ומאידך לשון חיבור ודיבוק.

מלשון תערובת, כמו מגיס בשבת. והרי שלשונות אלו דבר והיפוכו, מחד לשון

אגריקוס - אגרטוס

בייא שלו (וביאור ביי"א ביאר הרמב"ן שם, וז"ל, ובלשון יון בייא, הבי"ת רפא בשו"א, יאמרו אותה על הדוחק והצער), אגריקוס במדינה ממונה על בייא שלו, אגריטוס במדינה ממונה על בייא שלו, כך מי ממונה על בייא של עולמו, הקב"ה. רוצה לומר, שבכל מקום יש איש ממונה על הצעקה ועל העוות, והקב"ה ממונה על צעקת העשוקים העולה הצועקים בייא, עכ"ל. וקרוב לאגריקוס, אגריטוס, כנ"ל, וכן קאטריקוס, כמ"ש (תנחומא, נשא, ה) משל לארכיטקטון שהיה קאטריקוס על מדינה. וכן יש מין צמח אוגרקו"ס. עיין ט"ז (או"ח, רב, אות י). ובפמ"ג (או"ח, רה, אות ו') גבי מי אוגרקו"ס. וכן הוא מלשון סיקוסים, כמ"ש בספר המעריך (אות סמ"ך, ערך סקם - סיקוסים) וז"ל, ענינו ידוע שהוא סוף וקץ. אבל פירוש המלה, הוא הגבהה בלשון יוני, וענינו הסרה, כי בלשון יוני וטורקי, כשרוצין לומר הסירו, אומרים הגביהו, עכ"ל. ולפ"ז אגריקוס, שממונה על הבית, היינו שממונה על כל ענייני הבית, יש לו את

כתב הערוך ערך אגריקוס, וז"ל, במדינה ממונה על בית שלו [ב"ר, יב. א"ב, פירוש בלשון יוני, פרזי (ויש גירסא כפרי) ואיש שדה], עכ"ל. ויש גורסים אגדריקוס. וכפשוטו נקרא כן מלשון אגר-יקוס, מלשון אוגר ומצרף, וממונה על הבית, ממונה לאגור כל צרכי הבית. וכן אגרנימון, פקיד ממונה על דברי מאכל ועל שער השוק. עיין ערוך ערך זה, ובמוסף הערוך שם. ועיי"ש ערך אגרמי, והוא קיבוץ מאגירת מס למלך. אולם ביאור יוני פרזי ואיש שדה, זהו דייקא מי שיצא לחוץ בחינת פרוז היפך מוקף חומה, בחינת איש שדה היפך יושב אהלים. והיינו מי שמקבץ מבחוץ, כגון אוסף מן השדה, בחינת חג האסיף, שאוגרים ואוספים מן השדה. וכן פרזי, היינו הממונה על דברי החוץ לאוספם לצורך הבית. וכן אגדריקוס לשון אגד. ומצינו ברמב"ן (בראשית, מז, כ) וז"ל, ובב"ר (סדר בראשית, יב, ו) מהו סלו לרוכב בערבות ביי"ה שמו (תהלים, סח, ה), אין לך כל מקום ומקום שאין לו ממונה על

אגריאון. וכן קורין לשדה בלשון לע"ז אגר"ו (כנ"ל, איש שדה), עכ"ל. והיינו דבר שיש לו תרבות, יש דבר מעליו, אולם מי שמעל הכל, זהו בעומק אין לו תרבות, והבן.

וכלשון הערוך ערך אגריאון, כלב אגריאון וארי אימירין (כב"ר, ויותר יעקב לבדו, פרשה עז), פירוש אגריאון בלע"ז סלבטיקו. אומרין, פירוש בהמה ביער שאין לה אדון. וזה בפסיקתא דרב, בפסקא דהחדש [א"ב, אגריאון פירוש בלשון יוני, יערי למוד מדבר. אימירון, ביתי ומורגל בין אנשים (דבר והיפוכו)], עכ"ל.

כל כח ההגבהה בבית, כמו שכל ממונה נקרא "גבאי" מלשון "גובה", כן הממונה על הבית, יש לו את כל מיני ההגבהות שבבית. והוא משורש קוסם, מלשון גובה, כי הקוסם מראה כביכול דברים גבוהים.

ואולם נמלה, שבה נאמר (משלי, ו, ח) תכין בקיץ לחמה אגרה בקציר מאכלה, עליה נאמר (שם, ו, ז) שאין לה קצין ומושל, אין לה אגריקוס ואגרטוס.

וכן אגרייסין, ופירש בערוך ערך זה, וז"ל, סוסים מזוינים, תרגום סוסון אגרייסין, מסתבר סוסים שאינן בני תרבות, כמו שפירש למעלה כלב

אגס

הראשון, כי כן שמו, ולמושל שני קראו אגוסטוס, וטעם המלה, מוסף ומגדיל (ולכך נקרא אגס, כיון שהוא מלא מיץ כגדול). ולאשת הקיסר קראו אבגוסטא (מדרש תהלים, י, למה תעמוד ברחוק), יתומה אחת נשתיירה לו זו ושתי, עשתה אגוסטא במלכות שאינה שלה, עכ"ל. וקרוב לכך אגסטון, אריס, כמ"ש, כח שליטה בשדה. וכן אגסטוס, ואגוסטלא, ואגסוטא, כולם מעין שר ונכבד. וכן אגרונימין, מתעסק בחיה של מדינה. עיין ויק"ר

כתב בערוך ערך אגס וז"ל, האגסין והקרוסטמלין (כלאים, פ"א, מ"ד. מעשרות, פ"א, מ"ג), פירוש, אגסים בלשון לע"ז פיר"א, ובלשון ישמעאל אגץ (א"ב, לדעתי הוא הפרי הנקרא בלשון ישמעאל אגס, והוא רך מלא מיץ, ובתוכו גרעין ארוך, וכשהוא יבש וצמוק מועיל לשלשל, עיין ערך פריש), עכ"ל.

ונקרא אגס, מלשון גסות, גדלות. ועיין שם ערך אגוסטלא, וז"ל, א"ב, הרומים קראו לשלטון שלהם קיסר, ע"ש המושל

קרב, מלשון לא "תתגר" בהם מלחמה. לשון יראה, יגור. וכן אגריסטיס.

וכן אגרנא, לענה. בחינת מר כלענה שהאדם ירא ממנו. וכן אגריון, לשון תוקפנות. עיין שהש"ר (ג, ו) וכיון שחטא היה שומע את הקול אגריון. וכן אגרסטוס, רוח תזזית עיין מד"ר (יג, ז) אני מביא רוח ארגטוס לעולם.

וכן אגן - אוגן, מלשון דופני הכלי, שמגין עליו, וזהו מלשון חוזק ותוקף. ואמרו (תנחומא, אמור, יח) מי שהוא יוצא ובידו אגין, הווי יודעים שהוא נצח. וכן אגניה, כותנות עור (כ"ר, כ), שהם מגינים על הגוף, וכמ"ש ויעש להם כותנות עור וילבישם.

(א), וירושלמי (דמאי). וכן אגסטריון, מבואר שם בערוך וז"ל, (מדרש תהלים, פד, מה ידידות, ומזמור פו, הטה ה' אזנך) א"ר לוי, אגסטרוני זה נתן משה ליהודה. פירוש בלשון יוני, ברכת הנפטר לדרכו ונתינת שלום לחבירו, עכ"ל. והיינו שמדריכו בשלום, בגדלות, והבן.

וכן אוגנסטוס, מיחוס. וכן אגמון, שר ומושל. כולם שורשים מלשון ג-א, גאוה, גאון, וכן להיפך, א-ג.

וכן לשון חוזק ותוקף. משורש אגר - אגרוף, כגון אגון, יין לא מזוג, או חזק, והוא חזק ותקיף. וכן אגוריאות של נכרי, והוא ערכאות שלהם, ששם מתגלה כוחם ותוקפם ע"י כח הדין, שופטים ושוטרים שלהם. וכן אגון, לשון

אידין

ע"ב) נתכוון לזרוק ארבע זורק שמונה, וזהו פיזור יתר.

ולהיפך אידי, כמ"ש אידי ואידי, זה וזה, זה היפך הפיזור. והוא חזרת הדל"ת לאל"ף, ל'אחד'. וכן אוד. וכתב בערוך ערך אוד, וז"ל, אוד - כלי שגורפין בו תנור, עכ"ל. והיינו שאוסף את החלקים המפוזרים בתנור, או מפזר העצים בכדי

אידי, לשון זריקה, כמ"ש (ב"ק, יט, ע"ב) דאדייה אדויי.

ושורש א-ד, שמ'אחד', אחדות, נעשה פיזור לד' רוחות (עיין חשק שלמה, ערך השורשים, שורש דד). וזהו זרק, מלשון זר, זורה לרוח, וכאשר זורה לרוח מתפזר לכל הצדדים, וכאשר זורק פעמים רבות לא נופל היכן שנתכוון, כמ"ש (ב"ק, כו,

ופירש בערוך, וז"ל, אתו כולי עלמא לאדוכיה (קידושין, פ"א), פירוש לכבותו, כמו דעכו כפשתה כבו, עכ"ל. ודרך דליקה כאשר כותש בה לכבותה היא זורקת גיצין ומתפזרים, והבן.

וכן אדכי, ופירש בערך ערך אדכי, וז"ל, אמר שמואל, האי סכינא ביני אדכי (יש גורסין ארכי, שבת, ג) סכין שנועצים אותה בין נדבכי הבנין כדי לשומרה, עכ"ל. והאבנים הם חלקים שהבנין מצרפם, וכאשר מצורפים נקרא חדרא, חדר. וכן אודנא, וכתב בערוך שם ערך אודנא, וז"ל, אודנא - אמבטי של מים, עכ"ל. והאמבטיה מצרפת את טיפות המים יחדיו. וכן אודייני, בור, וביאורו כנ"ל.

וכח הצירוף שמצרפם נקרא אדון - אדונית. והוא שורש אדוק, קשור ומחובר. וזהו אדם, שכולל וחובק בתוכו כל הנבראים ומהדקם. היפך אדום, עשו, צבע אדום, שהוא צבע עז, ונראה כיוצא משאר הצבעים ונבדל מהם.

שכל התנור ימולא באש. וכן אצבע נקראת בלשון ארמית אדבעא, כמ"ש בערוך ערך אדבעא. כי האצבעות מחד הם מפוזרים ועיקר פיזורם הם ד', כי בהן אצבע לעצמה (ולכן נקראת בהן, ב-הן, בחינת הן עם לבדד ישכון, שאותיות ה"ן אותיות בלי זיווג, כמ"ש חז"ל שם בפסוק), והבן. ומאידיך הם מחוברים ע"י כף היד, והבן. ואד בלשון תורה, שבר, כמ"ש (ב"ר, יג) אד - ואד יעלה מן הארץ, שהוא שובר לבעלי שערים. וכן יו"ט של עכו"ם נקרא איד, כמ"ש ריש ע"ז, כי זהו שבר. וכן אודרא, כמ"ש (שבת, מח, ע"א) ר' חסדא שרא לאהדורי אודרא בשבתא. ופירש בערוך (ערך אודרא) וז"ל, הנוצה היוצאה מן הכסת, עכ"ל. והיינו שמתפזרת מתוך הכסת, ודרך הכסת שמתפזרים ממנו נוצות לצדדים. ולהיפך עצם הכסת נקרא אף הוא אודרא, כמ"ש בערוך שם, כי הכסת מצרפת אל תוכה נוצות נפזרים. וכן אדוותא, ופירש בערוך ערך אדוותא, כגלי הים. כי גלי הים נראים כפורצים מן הים להתפזר. וכן אדך,

אדל

מאוד ופרוצים מאוד. והיא משורש אידוי, לשון זריקה, כמ"ש לעיל.

אדל - אדיל, מין הגדל בקרקע. עיין תוספתא (שביעית, פ"ה). ועליה גדולים

ודורך קשת מצד שני. וכן אדריאנוס קיסר (תנחומא, בראשית, ג). וכן אדריאס (עיין ילק"ש, תהלים, צג, רמז תתמ"ח). וכן אדרגור (דניאל, ג, ב). אדר - חזק, גוזר גזירות.

וכן מקום הגבול, נקרא כן בלשון אדר. וזהו אדריכל, שיוצר צורה לבנין. עיין ב"ר (כז). ב"מ (ק"ח, ע"א). וכן מדת אדריבא (עירובין, קב, ע"א) מדת נפת. וכן אידרינא (ב"ב, ז, ע"א) חדר צר וקטן. ועיין מנחות (לד, ע"א). ולכן נקרא גרן אדרא, לשון אסיפה וצמצום. וזה אדרא רבה ואדרא זוטא, כנודע. ורש"י פירש (מגילה, כו, ע"ב) וז"ל, אידאנא - חדר שמימינן בו מת, והוא צמצום במיוחד, כי אין לך מצומצם יותר מן המת. ובב"ב (ז, ע"א) פירש, חדר אפל.

ובתיקון נעשה מהתפרצות דקלקול, מאדר, הדר, בחינת הוד והדר לבוש, היפך כאדרת שיער. וזהו איזון ההתפרצות באופן נכון. ומשורש זה נקראים אזנים מלשון איזון, אודנא, איזון ההתפרצות וההתפרטות. כי תחילת ההתפרצות וההתפרטות בקומת אדם זהו אזנים שיוצאות וכולטות לחוץ, ובפרט בצדדים. בחינת אדירא, צלע, דופן, כמ"ש (ירושלמי, שבת, פ"ג, ה"ב)

והיפוכו, אדוק (ב"מ, ז, ע"ב). אוחד בחזקה שלא יתפרץ ויפרוץ. וכן אדיש, עיין סנהדרין (ז, ע"א) דשמע ואדיש, שותק. והוא היפך אדם, אד-ם. שכוחו מדבר, מבעה, ונקרא כן מלשון אדום, אדמומית, כי מראה אדום נראה כפורץ, כטבע הכועס שפניו מאדימות, מתפרצות. ופעמים שהמים רבים על הדם ונעשה אדרופיקוס, כמ"ש (ויק"ר, טו). וורידים שצבעם אדומים, המעורבים בצבע אדום ומים, נקראים אדריוסטון (ירושלמי, שביעית, פ"ג).

ועיקר הכח שעל ידו נעשה אי התפרצות, הוא כח אדנות, שליטיות. וזה אדם, לעומת אדום. אדם, שולט בעצמו שהאדמומית לא תתפרץ. ולעומתו אדום, התפרצות. ולכך כולו כאדרת שער, אדר-ת. ושם אמרו (דב"ר, א) וישם באדום נציבים, מהו נציבים, אדריאנטיין. כי נצרך שם כח תקיף ואדיר שלא יהא התפרצות, אלא שיהא בדרך היושר. וזהו אדרזדא (עזרא, ז, כג), ישר, די"קן.

ולכך חלק משמות המלכים והשליטים נקראים בלשון אדר, כגון אדרכיאן (אסת"ר, א, ג). וכן אדרכון (עזרא, ח, כז), מטבע שחרות עליו דיוקן המלך מזה,

שומע את הקול באדיבון, והיינו בנחת ובאדיבות.

לאדירא דתנורא. וזהו אדיבון, כמ"ש (שהש"ר, ג, ז) עד שלא חטא אדה"ר היה

אדב

בסוד חזקה של מועדים, והבן היטב. ולעומת כך יום אידם, כל יום הוא יום לעצמו, פיזור, ואין חיבור עצמי בין ימי אידיהם. והשורש לכך, כי יצירת האדם תחלה, כמ"ש (בראשית, ב, ו) ואד יעלה מן הארץ, ואח"כ (שם, שם, ז) ויפח באפיו נשמת חיים. ושורשם של אוה"ע באד יעלה מן הארץ, עפר, לשון פירור, פר-ע. ולכך האומות נפרדים לע' אומות. וכן כל אומה ואומה יש לה יום איד משלה. ואף באותה אומה, אין כל ימי אידיהם מחוברים זה לזה, אלא נפרדים זה מזה. ולעומת כך יש בישראל פסח - שבועות - סוכות - ושמיני עצרת רגל בפני עצמו, ד' ימים טובים וכללות אחד, בחינת א-ד דתיקון.

ולכך אצל אוה"ע שורש ימי אידיהן הוא דאב, לעומת ימי חגם של ישראל אדב, נדיבות לב, ונדיבות מעשה. וזהו שורש הדין שנאמר בעליה לרגל, לא יראו פני ריקם (שמות, לד, כ), אלא יביא עולת ראייה, שיסודה נדבה. ועיין בספר מגנזי הגר"ח (סימן י"ד) בגדר איסור זה.

אדב. אמרו (שהש"ר, פ"ג, ז) עד שלא חטא אדה"ר, היה שומע הקול אדיבון. לשון נדבה, וא"כ אות אל"ף אינה עיקר. והיפוך אדב, דאב, כמ"ש (דברים, לג, כה) וכימך דבאך. וכן דאבון נפש (שם, שם, כח). ולשון דאב, ד-אב, כי אב התחלה ומקור לכל. ולעומת כך אות דל"ת כמ"ש לעיל, היא פיזור, פתח - דלת, שדרכו הדבר יוצא לחוץ ומתפזר, ובפנים נעשה דל, וכמ"ש (תהלים, פח, י) עיני דאבה מני עני. ואזי נעשה בחינת אד, שהוא פיזור לד' קצוות, כנ"ל.

והוא מ"ש שלהי סוטה, והאמת תהא נעדרת, שנעשית עדרים עדרים והולכת לה. והיינו שמתפזרת לד' רוחות, ובפנים במקום אמת, נעשה בדא, היפך אמת, כמ"ש (מלכים, א, יב, ב) בחדש אשר בדא מלבו, ופרש"י, לשון כזב. ונתהפך לאותיות אבד, שנתפזר ונאבד.

וזהו יום אידם, יום חגם, כי זהו יום שבדאו להם מלבם. ובעומק, מועדי ישראל מחוברים זה עם זה, ג' רגלים,

ואף שחובה להביאם (עיין רש"י במנחות,
צ, ע"ב, ד"ה משמע להוציא), מ"מ גדר יסוד
החיוב הוא להביא נדבה, והבן.
ולכך מצות הרגל, לשמח אף בני ביתו
ועניים, כי הנדבה חלק ממהות היום.

אדר

אמרי פנחס, ליקוטי ש"ס ומדרשים, אות נ'. וכן ביתי, תהלים, קיט, קס. ועיין צמח צדיק, אדר. ואמרי מנחם, שקלים). אולם יש מודעה רבא לאוריתא, והדר קיבלוה בחדש אדר. ומצד המקבלים, זהו ישראל, אתם קרואים אדם, אדר ר"ת, רביעית דם אדם (עיין אמרי נועם, מבן המחבר, פורים, אות יא). וברביעית דם זו של ישראל עיקר דירה בתחתונים (ועיין מגלה עמוקות, וישב, שמילת אדר ר"ת, את דבתם רעה, ואכמ"ל). וכתב בערוך (שם) וז"ל, אדר בלשון יוני, צלם וצורת אדם, עכ"ל. וכן אדר בלשון יוני, כסא ובית מושב, כמ"ש בערוך (ערך אדר). וכן הכר שתחת מראשותיו של האדם, בחינת מקום הנחת ראשו (בחינת אדר ר"ת "ראש" דברך אמת, כנ"ל), ונעשה ע"י מוכין, הנקראים אודרא. עיין רשב"ם (ב"ב, נח, ע"א, ד"ה אודרא). כל אלו מורים שאדר הוא בית מושב לאדם, והבן.

וכתיב (קהלת, ז, ט) האלקים עשה את האדם ישר, והמה בקשו חשבונות רבים. ולכך מקום מדוריו של הקב"ה באדם, הוא רק כאשר זהו בבחינת "ישר". ומלת אדרי, פירושה שורות. עיין רש"י (ברכות, סב, ע"ב, ד"ה אדרי).

חודש אדר, וכן שאר שמות אלו של החודשים עלו עמהם מבבל, ונקרא כן מלשון א-דר. מלשון דירה (עיין קהלת יעקב, ערך דר, ו. ומאור עינים, תרומה). ועניינו, א', אלופו של עולם, שנעשה לו דירה בתחתונים, והדירה בבחינת היכל, וכמ"ש בערוך (ערך אדרינטים) וז"ל, בתנחומא (פקודי), מתוך שאני מפיל את הבתים, האדרינטים נופל, פירוש, ענין היכל הוא, עכ"ל.

וכנגד א-דר, דירה לאלופו של עולם, יש ע"ז הנקרא אדרמלך, וכתב רבינו בחיי (ויקרא, יח, כא) וז"ל, ומזרעך לא תתן להעביר למולך, ע"ז היתה ששמה מולך, ונקראת מולך מלשון מלכות ואדנות, והיא נקראת מלכום שהיתה תועבת בני עמון, והיא הנקראת אדרמלך וכו', אדר מלשון כבוד, עכ"ל. ועיין סנהדרין (סג, ע"ב) אדרמלך, דאדר ליה למריה בטעינה. והוא דמות פרד, כמ"ש בציוני (אחרי מות). שורש כל נפרדות, היפך אחדות עם אלופו של עולם.

ועיקר גילוי זה של דירה בתחתונים תחילתו במתן תורה בעשרת הדיברות, ולכך אדר ר"ת, ראש דברך אמת (עיין

ושוכן בו בבחינת אדיר, כמ"ש (ביצה, טו, ע"ב) מאי אדרא, דקיימא לדרי דרי. וכמ"ש (מנחות, נג, ע"א) יבא אדיר ויפרע לאדירים מאדירים באדירים, יבא אדיר זה הקב"ה, וכו', עיי"ש.

וכשם שיש דירה לו ית"ש בבחינת יושר הנקרא אדר, כנ"ל, כן יש לו דירה בבחינת עיגול (אולם לא בעקמומיות, חשובנות רבים), כמ"ש עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים. וכתב במגלה עמוקות (שלה, ד"ה ענין) וז"ל, אידרא בגימט' רי"ו, ושם של ע"ב (ג"פ ע"ב עולה רי"ו, כנודע) כולו עגול. וכן אידרא הוא תרגום של גורן, ז"ש כתרומת גרן כן תרימו אותה שירים השכינה להיות לה הכנה גורן שהוא עגול כתרגומו אידרא, עכ"ל.

והבן שאדר הוא לשון דירה בעליונים ובתחתונים, וכן לשון יושר ולשון עיגולים, ואזי נתקן פגם חטא הקדמון, שנעשה להם כותנות עור. וכתב בערוך (ערך אודרייתא) וז"ל, אודרייתא - עורות, עכ"ל. עיין ב"ק (יא, ע"א) יביא עדודה לב"ד.

ומחד התכלית דירה בתחתונים, בסוד מים, שמניחין מקום גבוה ויורדים למקום נמוך. אולם מאידך התכלית לעילא, בסוד בני עליה, בסוד אש, שעולה לגבוה. בחינת תשובה, שב לשורשו, אדר - הדר, שב. כמ"ש לעיל מסנהדרין (סג, ע"ב) אדרמלך, דאדר ליה למריה בטעינה. ומצד כך אדר לשון א-דר, לעילא. ואמרו (ב"ב, עג, ע"א) מאי נס, אדרא. והוא מלשון נס להתנוסס. ובבחינה זו אדר מלשון נדר, בבחינת דר לעילא, כי קונם כללי נעשה ממון גבוה, כמ"ש הר"ן בנדרים. ועיין ר"ה (כג, ע"א) אדרא, מי ממניי ארזים. ארז, אור רז. אדר - אור-דר. ואמרו (ביצה, טו, ע"א) הרוצה שיתקיימו נכסיו, יטע בהן אדר, שנאמר אדיר במרום הוי"ה. והבן שזהו בחינת אדיר "במרום" דייקא.

ומאידך עץ ארז - אדר, אינו רק לעילא, בחינת אש, אלא מתפשט הרבה אף לתתא, בחינת מים, כמ"ש בערוך (ערך אדר) וז"ל, אדרא כשמה, הוא מאילני סרק, והוא גדול ומשלח פארות וענפים הרבה, ואם מסייג בו הכרם אין חיה יכולה ליכנס בתוכו ומשתמר לעולם, עכ"ל. ונקרא אדר, מלשון אדיר, חזק ותקיף. ששוכן לנצח נצחים, דירת קבע,

אדד

במנוחה יכול לילך ישר ולא להתפזר, אולם ההולך במרוצה פעמים מחמת מרוצתו הולך אנה ואנה מבלי משים. ופעמים זהו להיפך כי ההולך בנחת כל פעם הולך קמעא ואינו מדייק, אולם הרץ לכיוון מסוים דבק בריצתו, והבן.

לשון דילוג. כי ההולך ישר יכול לדבוק ביושרו, אולם המדלג ומקפץ ע"ד כלל לא יכוון בדיוק, אלא ינטה אנה ואנה.

לשון ידידות, מלשון יד-יד, ידיד. ונגלה כנתינת יד זה לזה. והדרך שנותן ימינו לימין חברו, וכשעומדים זה נגד זה, הוא מעין בחינת שיכל את ידיו. והבן שזהו עומק הידידות, לחבר צדדים נפזרים ורחוקים, ודו"ק היטב. היפך בדד. בחינת לא תתגדדו (דברים, יד, א). וכתב הכתב והקבלה (שם) וז"ל, גדד, מגזרת גיד, וכו', היינו חריץ בעומק הבשר עד שמגיע לגידין, עכ"ל. ומקור דבריו ביריעות שלמה (חוברת י"א, יריעה ל"ב). וכח ידידות זו נגלה בפרט בדוד ויהונתן, ידידות עמוקה שחודרת עד הגידין, והבן.

לשון דממה. ונקרא דממה, מלשון דד. כי תחלה כאשר התינוק בקטנותו

אמרו (ביצה, יא, ע"א) אדדויי אדדו. ובלשון הקודש כתיב (ישעיה, לח, טו) אדדה כל שנותי. ופירש במצודות ציון (שם) וז"ל, אדדה, לשון נדידה, עכ"ל. ובתהלים (מב, ה) כתב וז"ל, ענין ההלוך לאט ובנחת, עכ"ל. ורש"י (שם בישעיה) פירש וז"ל, אנדד כל השינה לקלס לפניו, עכ"ל. וזהו היפך נחת. ובמלבי"ם (שם בישעיה, ביאור המילות) כתב וז"ל, דולג על איזה דבר, עכ"ל. וברש"י (שם בתהלים) כתב וז"ל, אדדם - אדדה עמהם, כמו מדדים עגלים וסייחים, והאשה מדדה את בנה (ופעמים כאשר אינו הולך כראוי דרכו לקפץ ולדלג, ולכן דידי לשון דילוג), ומנחם חברו לשון ידידות, כמו נתתי את ידידות נפש בכף אויביה. ודונש פתר, אדדם לשון דממה, וכן דום לה' והתחולל לו, ופתרון אדדם אאלם ואחריש, עכ"ל.

הרי שלשון דידי מלשון א. נדידה והליכה בנחת. ב. דילוג. ג. ידידות. ד. דממה.

לשון נדידה. וכבר נתבאר לעיל שא-ד כללות של הפכים, מחד לשון פיזור - ד', ומאידך לשון אחדות - א'. ולפ"ז לשון נדידה והליכה בנחת, כי ההולך

חצות, דרוש א' וז"ל, באותם לילות שבין פסח לעצרת, שהם ימי הספירה, תכוין באמורך אעבור בסך אדדם, אל מספר ימי הספירה שהם מ"ט, כמנין אדדם, עכ"ל. והבן שימים אלו בחינת יניקה, כי במצרים היו בבחינת עובר, כמ"ש חז"ל, ובימים אלו, בחינת יניקה. ובמתן תורה בחינת גדלות המוחין. ויבואר עוד אי"ה להלן ערך דד.

אינו מדבר, ואזי יונק מדד אמו. ונקרא כן אף מלשון מדוד, קמעה קמעה. כי יונק טיפין טיפין, מעט ובנחת. וזה קרוב מאוד להגדרת המצודות ציון הנ"ל, הלוך לאט ובנחת. וכן לחד מ"ד (בכורות, ת, ע"א) דם נעכר ונעשה חלב, ונמצא, שהתינוק יונק חלב שבשורשו דם, ולכך נקרא דממה, לשון דם.

וכתב בשער הכוונות (דרושי תיקון

אדרא

דר-א. כי בשורש זהו אלופו של עולם שנתאוה לו עולם לדירה ונתאוה לדור בתחתונים, ולכך זה א-דר-א. אלופו של עולם, דר-א, ודר בתחתונים, דר-א, והבן. וכן אדרינטים, לשון דירה, כמ"ש בערוך ערך זה. וכן מדור התבואות נקרא גרן, ובתרגום אדרא. גר-דר, והבן. וקרוב לנדר, דר-ן.

אולם מאידך, הוא דר אף לעילא, א-דר, כנ"ל. ועיין סוד ישרים (ח"ב, שאלה י"ד), ודו"ק. וכסא דוד (דרוש ו' לשבת זכור). ולכך בחודש אדר נותנין מתנות לאביונים, בחינת אדר - אדב, לשון נדבה כנ"ל. וכמ"ש בערוך ערך אדר, אדיר "במרום" ה', היינו צדקה, עיי"ש. ולכך במרום דייקא, והיינו לעילא.

לשון חדר, כמ"ש בזוהר חדש (שה"ש). וכמ"ש בדובר צדק (אחרי מות, ד) וז"ל, הביאני המלך חדריו (שה"ש, א, ד), היינו אדרא, עכ"ל. וכנודע יש אדרא רבה וזוטא. ואדרא דמשכנא. ועיקר החדר בביהמ"ק, וכמ"ש בפרי צדיק (נשא, יב) וז"ל, אדרא, הוא פנימיות החדר הקדוש, הנקרא חדר המטות, עכ"ל. וכן אמרו חז"ל על הפסוק (שה"ש, ז, ג) אגן הסהר - אדרא דזהרא. והיינו לשכת הגזית.

ואמרו (ביצה, טו, ע"ב) וא"ר יוחנן משום ר' אליעזר בר' שמעון, הרוצה שיתקיימו נכסיו יטע בהן אדר, שנאמר (תהלים, צג, ד) אדיר במרום ה'. אי נמי, אדרא כשמיה, כדאמרי אינשי, מאי אדרא, דקיימא לדרי דרי. ונקרא כן מלשון

ואמרו (ב"ב, עג, ע"א) נס [מפרש של ספינה], אדרא, וכן הוא אומר (יחזקאל, כז, ז) שש ברקמה ממצרים היה מפרשך להיות לך לנס. והבן שים אינו מקום מדורין, ושים אינו בבחינת דר-א, לתתא. אלא א-דר, לעילא, נס להתנוסס. ועיין גיטין (סט, ע"ב) שעלה עץ אדר מועילין למי שיש לו חום חיצוני בגופו, עיי"ש. והוא בחינת אדרא שגדלה למעלה, כטבע החום לעלות. ובחינה נוספת שעץ אדרא מציל מהחום, כתב הר"ח (ביצה, שם) וז"ל, אדרא כשמיה, והוא מאילני סרק, והוא גדול, ומשלח פארות וענפים רבים, עכ"ל. ועי"ז צילו רב, ומציל מן החום, והבן.

ואמרו (ב"ב, עג, ע"א) נס [מפרש של ספינה], אדרא, וכן הוא אומר (יחזקאל, כז, ז) שש ברקמה ממצרים היה מפרשך להיות לך לנס. והבן שים אינו מקום מדורין, ושים אינו בבחינת דר-א, לתתא. אלא א-דר, לעילא, נס להתנוסס. ועיין גיטין (סט, ע"ב) שעלה עץ אדר מועילין למי שיש לו חום חיצוני בגופו, עיי"ש. והוא בחינת אדרא שגדלה למעלה, כטבע החום לעלות. ובחינה נוספת שעץ אדרא מציל מהחום, כתב הר"ח (ביצה, שם) וז"ל, אדרא כשמיה, והוא מאילני סרק, והוא גדול, ומשלח פארות וענפים רבים, עכ"ל. ועי"ז צילו רב, ומציל מן החום, והבן.

ובחינה זו של אדרא, נס, אינו מקום לדור בים כנ"ל, אלא להולכה, וכמ"ש בשטמ"ק (ב"ב שם, בשם הראב"ד) וז"ל, נס, אדרא, לשון דרי אכתפיה, הני דדרו

הדרכה, בחילוף ח"ת בה"א, עכ"ל. וכן אדרא, לשון עור, כמ"ש בר"ש משאנץ (זרעים, שביעית, פ"ט, מ"ז) וז"ל, אדרא, לשון עור, כמו אדרייתא דתיבנא דפרק ד' דנדריים (כה, ע"א), עכ"ל. וכן הביא מן הערוך, עיי"ש. והיינו כי האדם וכן בעל חי דר בתוך עור, שהוא החיצוני ביותר באדם ונחשב שדר בתוכו, והבן.

אדרזדא

זירוז, עכ"ל. וברש"י שם כתב וז"ל, חותם בלשון ערבי, עכ"ל. ונבאר בס"ד בתמצית כיצד כל ההבחנות הללו נגלים בחודש אדר.

כתב בערוך ערך אדרזדא, וז"ל, בעזרא, תעביד אדרזדא, פירוש, בזריזות נחוצה, עכ"ל. ובר' סעדיה גאון (עזרא, ז, כג) כתב וז"ל, יש שפותרים בחזקה בלא עצלות, וי"א כהוגן וכשורה, וי"א לשון

זדא, מלשון אזדא לטעמייהו, והיינו הולך לשיטתו כהוגן וכשורה. ומה שנראה תחלה במגילה שכל הפרטים אינם מצורפים, לבסוף נעשה הכל מקשה אחת, כהוגן וכשורה.

ד. חותם. יום הכיפורים כפורים. וביום הכיפורים זמן החתימה, כמ"ש ביום צום כיפור יחתמון, כי ביום זה נגמר החותם הפנימי. ועיין בהרחבה ברית כהונת עולם (מאמר פיתוחי חותם קודש).

ובפורים אמרו (אסת"ר, ז, יג) נכתבה אגרת כלייה על ישראל, א"ל משה אם בטיט היא חתומה תפלתנו נשמעת, ואם בדם נחתמה מה שהיה הוא שיהיה, א"ל בטיט היא חתומה וכו', עיי"ש. ופירש ברקאנטי (בלק, ד"ה וישב) וז"ל, כשהגזר דין של מעלה נחתם בדם, שאינו נקרע לעולם, ר"ל במדת הדין הקשה, עכ"ל. ובתיקון נהפך דם לייין, כמ"ש (משלי, כג, לא) אל תרא יין כי יתאדם. ולכך מהות היום ימי "משתה", משתה היין.

א. זריזות. וזהו אדרזדא, אותיות אדר-זר, לשון זריזות. ונגלה שכל נס פורים יש בו גילוי של זריזות ומהירות, וכמ"ש (אסת"ר, ו, יד) ויבהלו להביא את המן, ותחלה כתיב (שם, ה, ה) מהרו את המן. וכן (שם, ו, י) ויאמר המלך להמן, מהר קח את הלבוש וגו'. וכתב בתורה אור (חב"ד, צה, ע"ד) וז"ל, ולכן אמר "מהר", דהיינו שיהיה בכחינת אחישנה, עכ"ל, עיי"ש. ושורשו באברהם, אב-מהר.

ולכך נהגו התינוקות לקפץ בפורים במהירות וזריזות, כמ"ש רש"י (סנהדרין, סד, ע"ב, ד"ה רבא) וז"ל, כדרך שהתינוקות קופצין בימי הפורים, עכ"ל. וכמ"ש בסמ"ג (ל"ת, מצוה מ') וז"ל, שמדלגין בפורים על האש במהירות מצד זה לצד זה, עכ"ל.

ב. בחזקה בלא עצלות. והוא כחינת אדר, לשון חוזק ותוקף, אדיר. כמ"ש (ביצה, טו, ע"ב) לשון חוזק אדיר, ולשון דר לדרי דרא, מלשון חזקה ג' פעמים שאין לו הפסק עולמית. ומשורש זה אדרגזר (דניאל, ג, ב), גוזר גזירות, והיינו שולט בחזקה.

ג. כהוגן וכשורה. וזהו אדרזדא, אדר-

אדריבא

גבי המן כתיב (שם, ג, א) גדל המלך אחשורוש את המן בן המדתא האגגי וינשאהו וישם את כסאו מעל כל השרים אשר אתו. ואמרו (מגילה, טז, ע"א) כי הוה נקיט ואזיל בשבילא דבי המן, חזיתיה בריתה דקיימא אאיגרא וכו', שקלה עציצא דבית הכסא (עציצא, שורשו מעץ הדעת, עציצא - עץ, כמ"ש המן מן התורה מנין, המן העץ אשר אמרתי וכו'. עץ הדעת. ומשם יוצא פסולת, כיון שיש בו דעת רע). ושדיתיה ארישא. והבן בית ה"כסא", לעומת "כסא" המלך, ודו"ק.

ואמרו (דב"ר, א, טז) וישם באדום נצבים (שמואל, ב, ח, יד) מהו נציבים, וכו', רבנן אמרי אדריאנטין. ונציב מעין יסוד שעליו עומד וניצב הדבר.

ועיין ספר השורשים לרד"ק, ערך נצב. וכתב בביאור שמות נרדפים שבתנ"ך (ערך עמד - יצב - קום) וז"ל, התציבות בלי כל פעולה, עיי"ש. וכאשר יש פעולה ותנועה חסר ביציבות הדבר במקומו בשלמות, והבן היטב. וזהו אדר, א-דר, דר במקומו ביציבות גמורה. וזה נגלה בפרט בחודש אדר, שהוא סוף כל החודשים. וכן הסוף בו המנוחה

כתב רש"י (עירובין, קב, ע"א, גבי אסיתא, מכתש) וז"ל, אדריבא - לתך חיטין, חמשה עשר סאין, חצי כור, עכ"ל. ואמרו שם, תורת כלי עליה, ופרש"י, וז"ל, שראויים לישב עליה, עכ"ל.

והבן שאדר, הוא בבחינת דבר שראוי לישב עליו או בתוכו. כגון אדרינטיים, פירש בערוך ערך זה, וז"ל, ענין היכל הוא, עכ"ל. וכתיב (תהלים צג ד) אדיר במרום ה', והיינו שמקום מושבו של השי"ת במרום. וכן אדרא, לשון חדר, כנ"ל, וכמ"ש בערוך ערך אדרון, וז"ל, תרגום ויבא החדרה, לאדרון בית משכביה, בחדר המקרה באדרון בית קייטא. ובלשון יוני קורים לחדר אנדרון. וכן (מנחות, לג) אכסדרא דבי רב, כאנדרונא מעלייתא היא, עכ"ל. וכן אדריונטוס, כמ"ש (תנחומא, פקודי, ד) מתוך שאני מפיל את הבסיס, האדריונטוס נופל. והרי שדר ע"ג הבסיס. וכן דרום, ובארמית אדרומא (דה"י, א, א, ל), בתרגום מלשון דר עמי.

וכן נקרא אדר, לשון כסא שישב עליו אחשורוש, כמ"ש (אסתר, א, ב) כשבת המלך אחשורוש על כסא מלכותו. וכן

והיציבות. ולכך יום הפורים, ביום
ש"נחו" מאויביהם מנוחה - יציבות.
אמנם כתב ביריעות שלמה (חוברת ג,
יריעה כז) וז"ל, נצב, הנחתו ביחוד על
העמידה שהיא לצורך, והיינו שיעמוד
הדבר במקום מיוחד להיות מוכשר
ע"ש כן לפעול או להתפעל, עיי"ש. וזהו
בחינת מיסמך גאולה לגאולה, שחודש
אדר שורש לגאולה העתידה בניסן,
והבן.

